

Vapaaehtoistoiminnan aseman edistäminen
ikäntyvässä yhteiskunnassa

Vapaa!-Fri! –hankkeen väliraportti

Sisällys

Tiivistelmä	4
Referat.....	5
Abstract	6
1. Vapaa!-Fri! -hankkeen tausta, valmistelu ja sisältö	7
1.1 Tausta.....	7
1.2 Hankkeen tavoitteet	8
1.2 Väliraportin valmistelu.....	8
1.3 Väliraportin sisältö	9
2 Mitä vapaaehtoistoiminta on ja mitä sille kuuluu?	10
2.1 Vapaaehtoistoiminta vai vapaaehtoistyö?	10
2.2 Vapaaehtoistoiminta on tärkeä osa hyvinvointiyhteiskunnan toimintaa	11
2.2 Keitä vapaaehtoiset ovat ja mitä he tekevät?	12
2.3 Vapaaehtoistoiminta edellyttää johtamista ja koordinaatiota.....	13
3 Vapaaehtoistoiminnan murros	14
3.1 Yleistä	14
3.2 Ikä- ja väestörakenteen muutos	14
3.3 Järjestökentän ammattimaistuminen.....	15
3.4 Neljännen sektorin ja pop up-vapaaehtoisuuden synty.....	16
3.5 Kaupungistuminen	18
3.6 Koronapandemian vaikutukset	19
4 Vapaaehtoistoiminnassa mukana olevia ryhmiä koskevat huomiot	21
4.1. Yleistä	21
4.2 Iäkkäät vapaaehtoiset	21
4.3 Nuoret vapaaehtoiset	22
4.4. Maahan muuttaneet vapaaehtoiset	23
4.4.1. Haasteena vapaaehtoistehtävien löytäminen	23
4.4.2 Vapaaehtoistoiminta on hyvä kaksisuuntaisen kotoutumisen keino	24
4.5 Erityistä tukea tarvitsevat vapaaehtoiset	26
5 Yhteiskunnalliset rakenteet vapaaehtoistoiminnan ympärillä	26
5.1 Yleistä	26
5.2 Valtakunnalliset rakenteet.....	27
5.2.1 Lainsäädännölliset esteet.....	27

5.2.2 Viranomaistieto ja sen saatavuus	33
5.2.3 Oikeusministeriön koordinaatiovastuu.....	33
5.2.4 Ymmärrys vapaaehtoiminnan merkityksestä	34
5.2.5 Vapaaehtoiminnan rahoitus	35
5.3 Alue- ja paikallistaso.....	37
5.3.1 Kunta	37
5.3.2 Hyvinvointialue	42
5.3.3 Vapaaehtoimintaa tukevat toimijat ja verkostot.....	43
5.3.2.1 Valikkoverkosto ja valikkoryhmät	43
5.3.2.2 Verkostojärjestöt ja järjestöjen neuvottelukunnat	43
5.3.3 Verkkoalustat vapaaehtoistehtävien löytämiseen	45
6 Lopuksi	46
Lähteet	48

Tiivistelmä

Suomen väestö ikääntyy kiihtyvällä vauhdilla. Yhteiskunnan ikääntymisessä ei ole kyse vain iäkkäiden määrän kasvusta vaan koko väestön ikärakenteen muutoksesta. Keskeisenä ikääntyvän yhteiskunnan tuomana haasteena on nähty se, miten estetään julkisen talouden ajautuminen kiihtyvän velkaantumisen uralle haluttaessa huolehtia ei-työssäkäyvän väestön hyvinvoinnista kohtuullisella verotasolla. Parhaaksi ratkaisuksi haasteeseen on arvioitu olevan julkisen talouden kestävyysvajeen pienentäminen mm. kansalaisten terveyttä ja toimintakykyä edistävillä toimilla.

Vapaaehtoistoiminta on tutkitusti ihmisten hyvinvointia ja terveyttä edistävä tekijä. Vapaaehtoistoinnasta saadut ihmisten hyvinvointia edistävät hyödyt eivät rajoitu ainoastaan vapaaehtoistoinnasta apua saavien ihmisten hyvinvointivaikutuksiin. Myös vapaaehtoistoinnassa mukana oleminen itsessään on ihmisten hyvinvointia edistävä tekijä. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön koordinoimaan kansalliseen ikäohjelmaan liittyvä Vapaa! – Fri! – hanke edistää vapaaehtoistoinnin asemaa ikääntyvässä yhteiskunnassa.

Hankkeen väliraportissa kuvaillaan hankkeessa esiin nousseita havaintoja vapaaehtoistoinnin tilasta Suomessa, vapaaehtoistointaan vaikuttavista ja sitä haastavista tekijöistä. Väliraportin tarkoituksena on ollut rakentaa kokonaiskuva vapaaehtoistoinnin kenttään kohdistuvista haasteista ja niiden juurisyistä sekä tuoda esiin vapaaehtoistoinnin erilaisia vaikutuksia yhteiskunnassa. Keskeinen havainto on, että vapaaehtoistoinnin kenttä on murroksessa useista eri syistä, kuten ikä- ja väestörakenteen muutoksesta, järjestökentän ammattimaistumisesta sekä neljännen sektorin toiminnan ja pop up –vapaaehtoisuuden syntymisestä, johtuen. Tärkeää on myös tunnistaa, että vapaaehtoiset ovat moninainen ihmisjoukko. Vapaaehtoiset tulevat erilaisista taustoista ja edustavat eri ikäryhmiä.

Vapaaehtoistoinnin kenttä on moninainen ja sisällöltään rikas, ja niin ovat myös sen toimintaan vaikuttavat tekijät. Tässä raportissa on nostettu esiin havaintoja liittyen lainsäädäntöön, julkisen hallinnon rakenteisiin, rahoitusinstrumentteihin, paikallistason tukitoimiin, sekä vapaaehtoistointia organisoivien tahojen toimintatapoihin.

Mitä tulee hankkeessa tehtyihin alustaviin havaintoihin tarvittavista toimenpiteistä, näyttää siltä, että paljon on vielä tehtävissä kentän aseman edistämiseksi. Keskeistä on, että julkinen hallinto tunnistaa ja tunnustaa vapaaehtoistoinnin yhteiskunnallisen merkityksen ja antaa toiminnan turvaamiselle painoarvoa julkisessa päätöksenteossa. Tärkeää on myös ymmärtää vapaaehtoistoinnin koordinaation ja johtamisen merkitys vapaaehtoistoinnin jatkuvuuden edellytyksenä.

Loppujen lopuksi vapaaehtoistoinnin houkuttelevuus ja vapaaehtoisten sitoutuminen tiivistyy kuitenkin siihen, kuinka houkuttelevaa toiminta ruohonjuuritasolla on. Muiden rakenteiden tarkoituksena on tukea vapaan kansalaistoiminnan toimintamahdollisuuksia. Käynnissä oleva vapaaehtoistoinnin murros haastaakin voimakkaasti myös vapaaehtoistointia koordinoivia tahoja uudistamaan toimintaansa, jotta uusia vapaaehtoisia löydetään ja pystytään sitouttamaan toimintaan.

Referat

Befolkningen i Finland åldras allt snabbare. Då samhället åldras är det inte endast fråga om att antalet äldre ökar, utan om att hela befolkningens åldersstruktur förändras. Fastställandet av hur det vore möjligt att förhindra att de offentliga finanserna hamnar på en väg som leder till en tilltagande skuldsättning har ansetts vara en stor utmaning till följd av det åldrande samhället, när syftet är att sörja för den icke-arbetande befolkningens välbefinnande med en rimlig skattenivå. Det har uppskattats att den bästa lösningen på utmaningen skulle vara att minska de offentliga finansernas hållbarhetsunderskott bland annat genom åtgärder som främjar medborgarnas hälsa och funktionsförmåga.

Frivilligverksamhet är enligt undersökningar en faktor som främjar människors välbefinnande och hälsa. Fördelarna med frivilligverksamhet för människors välbefinnande är inte begränsade endast till effekterna på välbefinnandet för dem som får hjälp av frivilligverksamhet. Även deltagandet i frivilligverksamhet är en faktor som främjar människors välbefinnande. Projektet Vapaa!–Fri! som samordnas av social- och hälsovårdsministeriet i det nationella åldersprogrammet och främjar frivilligverksamhetens roll i det åldrande samhället.

I projektets halvtidsrapport beskrivs de observationer som framkommit i projektet om frivilligverksamhetens tillstånd i Finland, de faktorer som påverkar och utmanar den. Syftet med halvtidsrapporten har varit att skapa en helhetsbild av de utmaningar som fältet för frivilligverksamhet utsätts för och de bakomliggande orsakerna till utmaningarna samt att belysa frivilligverksamhetens olika effekter i samhället. En viktig observation är att fältet för frivilligverksamhet befinner sig i en omvälvning av flera olika orsaker, till exempel på grund förändringen inom ålders- och befolkningsstrukturen, organisationsfältets professionalisering och på grund av uppkomsten av verksamhet inom den fjärde sektorn och pop up-frivilligarbete. Det är också viktigt att inse att de frivilliga är en mångskiftande grupp av människor. De frivilliga kommer från olika bakgrunder och representerar olika åldersgrupper.

Fältet för frivilligverksamhet är mångfacetterat och innehållsmässigt rikt och det är även de faktorer som påverkar dess verksamhet. Denna rapport lyfter fram observationer som gäller lagstiftning, den offentliga förvaltningens strukturer, finansiella instrument, stödinsatser på lokal nivå samt verksamhetssätt hos aktörer som organiserar frivilligverksamhet.

Vad gäller de preliminära observationerna om nödvändiga åtgärder som gjorts inom projektet, verkar det som om mycket återstår att göra för att främja fältets ställning. Det är viktigt att den offentliga förvaltningen identifierar och erkänner frivilligverksamhetens samhälleliga betydelse och lägger vikt vid att trygga verksamheten i det offentliga beslutsfattandet. Det är dessutom viktigt att förstå betydelsen av samordning och ledning av frivilligverksamhet som en förutsättning för fortsatt frivilligverksamhet.

Sist och slutligen utkristalliseras frivilligverksamhetens attraktionskraft och de frivilligas engagemang i hur lockande verksamheten är på gräsrotsnivå. Syftet med de övriga strukturerna är att stödja den fria medborgarverksamhetens verksamhetsmöjligheter. Den pågående omvälvningen inom frivilligverksamheten är även en stor utmaning för dem som samordnar frivilligverksamhet att förnya sin verksamhet för att det ska vara möjligt att hitta och engagera nya frivilliga till verksamheten.

Abstract

Finland's population is aging rapidly. The ageing of society is not only concerned with an increase in the number of older people, but also involves a change in the entire population age structure. One of the key challenges posed by the ageing society is concerned with how to prevent public finances from derailing due to accelerating indebtedness while seeking to secure the welfare of the non-working population at reasonable tax levels. Reducing the sustainability gap in general government finances, for example through measures promoting the health and functional capacity of citizens, has been estimated as the best solution for this challenge.

Research evidence shows that volunteering promotes people's wellbeing and health. The benefits brought by volunteering to people's health are not merely limited to the impacts on the health of those helped by volunteers. In itself, involvement in volunteering is also a factor that promotes people's wellbeing. The Vapaa! – Fri! project related to the National Programme on Ageing coordinated by the Ministry of Social Affairs and Health promotes the status of volunteering in an ageing society.

The interim report on the project describes observations made in the project on the state of volunteering in Finland, and the factors influencing and challenging this. The purpose of the interim report was to build an overall picture of the challenges faced by the field of volunteering and their root causes, and to highlight the different impacts that volunteering has on society. A key observation is that the field of volunteering is undergoing a transformation due to a number of reasons, such as the change in the age and demographic structure, an increasingly professional NGO sector, and the emergence of fourth sector activities and pop-up volunteering. It is also important to recognise that volunteers are a diverse group of people. Volunteers come from different backgrounds and represent different age groups.

The field of volunteering is diverse and rich in content, and so are the factors affecting how it operates. This report highlights observations related to legislation, public administration structures, financial instruments, support measures at the local level, and the operating practices of the parties that organise volunteering activities.

Based on the preliminary observations made on necessary measures in the project, it seems that much remains to be done to promote the status of the field. It is essential that public administration identifies and acknowledges the societal significance of volunteering and gives sufficient weight to safeguarding the activities in public decision-making. It is also important to understand the importance of the coordination and management of volunteering as a prerequisite for the continuity of the activities.

Nevertheless, the attractiveness of volunteering and the commitment of volunteers ultimately depend on how appealing the activities are at the grassroots level. The purpose of other structures is to support the opportunities for free civic engagement. Indeed, the ongoing transformation of volunteering is also strongly challenging those responsible for the coordination of volunteering to develop their operations to attract new volunteers and engage them in the activities.

1. Vapaa!-Fri! -hankkeen tausta, valmistelu ja sisältö

1.1 Tausta

Vapaa! – Fri! –hanke on sosiaali- ja terveysministeriön koordinoimaan kansalliseen ikäohjelmaan 2030¹ (jäljempänä *Ikäohjelma*) liittyvä hanke, jonka tavoitteena on edistää vapaaehtoistoiminnan asemaa ikääntyvässä yhteiskunnassa.² Hanke toteuttaa lisäksi oikeusministeriön koordinoiman kansallisen demokratiaohjelman 2025³ (jäljempänä *demokratiaohjelma*) toimeenpanoa linkittyen muun muassa kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten tukemiseen ja ihmisten osallisuuden edistämiseen.

Suomen väestö ikääntyy kiihtyvällä vauhdilla. Ikäohjelmassa todetaan, että suomalaisen yhteiskunnan ikääntymisessä ei ole kyse vain iäkkäiden määrän kasvusta vaan koko väestön ikärakenteen muutoksesta. Väestön ikääntymisen taustalla vaikuttavat suurten ikäluokkien tulo vanhuusikään sekä syntyvyyden ja kuolevuuden aleneminen. Muutos on seuraavien vuosikymmenten aikana niin merkittävä, että se vaikuttaa koko yhteiskuntaan ja kaikkiin toimijoihin. Siitä aiheutuu hyvinvointiyhteiskunnalle sellaisia haasteita, jotka edellyttävät määrätietoista varautumista ja mukautumista nykyistä iäkkäämmän väestön tarpeisiin.⁴

Keskeisenä ikääntyvän yhteiskunnan tuomana haasteena on nähty se, miten estetään julkisen talouden ajautuminen kiihtyvän velkaantumisen uralle haluttaessa huolehtia ei-työssäkäyvän väestön hyvinvoinnista kohtuullisella verotasolla. Vuoden 2009 ikääntymisraportissa parhaaksi ratkaisuksi haasteeseen arvioitiin julkisen talouden kestävyysvajeen pienentäminen työllisyysasteen nousua, julkisten palvelujen tuotannon tehokkuutta sekä kansalaisten terveyttä ja toimintakykyä edistävillä toimilla.⁵ Keskeiset vuoden 2009 ikääntymisraportissa käsitellyt väestön ikääntymiseen liittyvät näkökulmat ovat edelleen ajankohtaisia.⁶

Ikäohjelmassa on tunnistettu, että vapaaehtoistoiminta on yksi ihmisten hyvinvointia ja terveyttä edistävä tekijä. Vapaaehtoistoiminnasta saadut ihmisten hyvinvointia edistävät hyödyt eivät rajoitu ainoastaan vapaaehtoistoiminnasta apua saavien ihmisten hyvinvointivaikutuksiin. Myös vapaaehtoistoiminnassa mukana oleminen itsessään on ihmisten hyvinvointia edistävä tekijä. Hyöty tulee esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan tarjoamasta yhteisöllisestä toiminnasta, sosiaalisista suhteista, päivärytmistä ja kokemuksesta olla tarpeellinen. Vapaaehtoistoiminta voi mahdollistaa yhteiskuntaan kiinnittymisen, yhteiskunnallista osallisuutta, mielekästä tekemistä, toimijuutta ja valtaistumista.⁷ Osallisuuden tunne ja yhteisöllisen kansalaistoiminnan antamat mahdollisuudet vaikuttaa omaan lähiympäristöön lisäävät myös ihmisten turvallisuuden tunnetta⁹. Vapaaehtoistoiminnan eurooppalaisen kattojärjestön, Center for European Volunteering¹⁰

¹ Kansallinen ikäohjelma 2030

² <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM011:00/2021>

³ <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=OM036:00/2019>

⁴ Kansallinen Ikäohjelma 2030

⁵ Ikääntymisraportti (2019).

⁶ Kansallinen ikäohjelma 2030

⁷ Kuikka M. (2019).

⁸ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

⁹ Rikoksentorjuntaneuvosto.

¹⁰ Centre for European Volunteering on yli 60 organisaation muodostama eurooppalainen verkosto, joka on sitoutunut edistämään ja tukemaan vapaaehtoistoimintaa ja Euroopassa. Sen vuonna 2021 julkaiseman Blueprint For European Volunteering 2030–julkilausuman tarkoituksena on muistuttaa vapaaehtoistoiminnan parissa toimivia sekä kansallisia

(jäljempänä CEV) vuonna 2021 julkaisemissa julkilausumassa tuodaan esiin, että vapaaehtoistoiminnan avulla voidaan myös aktiivisesti ehkäistä vihapuhetta, edistää yhteisöllisyyttä ja vähentää ihmisten välisiä ennakkoluuloja sekä lisätä sukupolvien välistä kanssakäymistä.¹¹

1.2 Hankkeen tavoitteet

Vapaa!-Fri! –hankkeen tavoitteena on edistää vapaaehtoistoiminnan asemaa ikääntyvässä yhteiskunnassa. Mainitun tavoitteen toteuttamiseksi hankkeessa toteutetaan seuraavat tehtävät:

1. Selvitetään vapaaehtoistoiminnan tietopohjaa, ja kehitetään ratkaisuja ja malleja, joilla motivoidaan ja rohkaistaan ikäihmisiä osallistumaan vapaaehtoistointaan ja toisaalta sitoutetaan nuorempia ikäryhmiä mukaan toimintaan.
2. Seurataan hallitusohjelmassa linjatun toimenpiteen edistämistä, joka liittyy vapaaehtoistoinnassa opitun tunnistamiseen ja tunnustamiseen.
3. Lisätään ymmärrystä vapaaehtoistoinnasta ja sen merkityksestä toteuttamalla laajamittainen viestintä-, kannustin- ja koulutuskampanja.
4. Edistetään eri taustoista tulevien ikääntyvien yhdenvertaisia edellytyksiä vaikuttaa lähiympäristöön ja palveluihin vapaaehtoistoiminnan kautta.
5. Edistetään vapaaehtoistointaa tukevien rakenteiden sekä foorumien luontia eri toimijoiden yhteistyön parantamiseksi yli sektorirajojen ja vahvistetaan tähän liittyvää kuntien ja järjestöjen yhteistyön mahdollisuuksia (mm. yhteistyötä vanhusneuvostojen kanssa).

Ikäohjelmassa todetaan, että mainittujen toimenpiteiden rinnalla on tärkeää hahmottaa millaisia ovat ne muutoksen mekanismit, joilla järjestelmää sopeutetaan joustavasti ja oikea-aikaisesti muuttuviin olosuhteisiin suhteessa pitkän aikavälin tavoitteisiin. Vapaa!-Fri! –hankkeessa onkin tarkasteltu laajasti, miten erilaiset ikäohjelmassa tunnistetut toimintaympäristön muutokset, kuten väestön ikääntyminen, kaupungistuminen, järjestösektorin rahoituksen muutokset sekä teknologinen murros ovat vaikuttaneet ihmisten mahdollisuuksiin osallistua vapaaehtoistointaan.

1.2 Väliraportin valmistelu

Hanke käynnistyi sidosryhmien haastattelulla. Haastattelut toteutettiin 5.2.-30.4.2021 välisenä aikana Teams-etäyhteydellä. Haastatteluihin osallistui yhteensä 60 henkilöä 45 eri organisaatiosta ympäri Suomea. Haastateltavina oli kansalaisyhteiskunnan toimijoita, kuten kansalaisjärjestöjen edustajia, neljännen sektorin, asukasyhdistysten ja kylien edustajia, verkostoyhdistysten, kuntien ja Kuntaliiton edustajia, ministeriöiden virkamiehiä, oppilaitosten ja opintokeskusten, Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntien ja Kirkkohallituksen edustajia sekä tutkijoita. Alkukartoitus on julkaistu Vapaa!-Fri! –hankkeen hankesivuilla¹².

Alkukartoituksen tarkoituksena oli saada kentän ääni kuuluviin heti hankkeen alusta asti. Sen avulla pyrittiin hahmottamaan vapaaehtoistointaa nykyisellään haastavia tekijöitä ja saamaan alustava käsitys siitä, millä keinoin näitä haasteita olisi mahdollista ratkoa. Alkukartoituksen tavoitteena oli

päättäjiä vapaaehtoistoiminnan merkityksestä sosiaalisen yhteenkuuluvuuden, yhteiskunnallisen muutoksen ja eurooppalaisten arvojen edistämisessä.

¹¹ Blueprint for European volunteering 2030

¹² <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM011:00/2021>

lisäksi hahmottaa, keihin kaikkiin hankkeen tavoitteet kohdistuvat ja keiden tulisi näin ollen olla myös mukana hankkeen valmistelussa. Yhteistyö sidosryhmien kanssa on tärkeää, sillä hankkeen tavoitteena on parantaa vapaaehtoistoiminnan toimintaedellytyksiä puuttumatta kuitenkaan vapaaehtoistoiminnan sisältöihin. Pitämällä kentän toimijat mukana hankkeen eri vaiheissa halutaan varmistaa, että hankkeen toimenpiteet ja hankkeessa syntyvät suositukset vahvistavat eivätkä heikennä vapaaehtoistoimijoiden toimijuutta.

Haastatteluissa kysyttiin sidosryhmien havaintoja vapaaehtoistoimintaan liittyvistä keskeisistä lainsäädännöllisistä, hallinnollisista ja muista haasteista. Haastatteluissa kysyttiin myös erilaisten edellä mainittujen toimintaympäristön muutosten vaikutuksia vapaaehtoistoimintaan. Haastatteluissa kartoitettiin lisäksi vapaaehtoistoiminnassa mukana olevien ihmisten moninaisuutta ja sitä, miten vapaaehtoistoiminnan haasteet näyttäytyvät muun muassa eri väestöryhmien sisällä. Haastateltavia pyydettiin lisäksi kertomaan erilaisista parhaista käytännöistä, joiden avulla vapaaehtoistoiminnan asemaa tai sen houkutelavuutta on edistetty.

Alkukartoituksessa esiin tulleita havaintoja on selvitetty tarkemmin vuoden 2021 aikana erilaisten sidosryhmäkuulemisten avulla.¹³ Hankkeen puitteissa on lisäksi kokoontunut vapaamuotoinen yhteistyöryhmä, jossa on edustettuna asiantuntijoita järjestösektorilta, kuntasektorilta ja evankelisluterilaisesta kirkosta. Kokoonpanossa on huomioitu laaja alueellinen edustavuus sekä monipuolinen asiantuntemus vapaaehtoistoiminnasta valtakunnallisella sekä paikallis- ja maakuntatasolla. Yhteistyöryhmä kokoontui vuoden 2021 aikana yhteensä kuusi kertaa. Raportissa on tuotu esiin myös hankkeessa käynnistettyjen kuntapilottien aikana nousseet havainnot liittyen paikallistason vapaaehtoistoimintaan ja kuntien ja kansalaisyhteiskunnan väliseen yhteistyöhön.

Alkukartoituksessa haastateltujen ihmisten sitaatteja on otettu mukaan tähän raporttiin. Haastateltujen anonymiteetin suojaamiseksi käytetyt suorat lainaukset on valittu siten, ettei niitä voi yhdistää kyseessä olleeseen tapaukseen tai henkilöön.

1.3 Väliraportin sisältö

Tässä väliraportissa kuvaillaan hankkeessa tähän saakka esiin nousseita havaintoja vapaaehtoistoiminnan tilasta Suomessa, siihen vaikuttavista ja sitä haastavista tekijöistä. Raportissa nostetaan esiin myös hankkeessa käynnissä olevia toimenpiteitä sekä esitetään alustavia pidemmän aikavälin kehittämistoimenpiteitä esiin nousseiden haasteiden ratkaisemiseksi. Hankkeessa on noussut esiin havainto siitä, että vapaaehtoistoiminnan kenttä on murroksessa useista eri syistä johtuen. Hankkeen toimenpiteet ja alustavat suositukset jatkotoimenpiteiksi on kohdennettu

¹³ Seurakuntien vapaaehtoistoiminnan verkoston työpaja 25.2.2021

Kansalaisareenan webinaari 26.5.2021: Kansalliset vapaaehtoistoiminnan osaamismerkkit, Erätauko-keskustelu 8.6.2021 korona-ajan vaikutuksista ja digiloikka, Kokemusraati (touko-kesäkuu 2021): Vapaaehtoistoiminnan merkitys kaksisuuntaisen kotoutumisen kannalta, Maalaisparlamentin työpaja 28.9.2021: Vapaaehtoistoiminnan merkitys kaksisuuntaisen kotoutumisen kannalta, Maalaisparlamentin työpaja 29.9.2021: Kunta kansalaisyhteiskunnan kumppanina – Miltä hyvä yhteistyö näyttää? Kouluhaaste Espoon Kilonpuiston koulun kanssa (syys-marraskuu 2021): Nuorten näkökulman selvittäminen, Keskustelutilaisuus Tampere 18.11.2021: Vapaaehtoistoiminnan merkitys maahan muuttaneiden nuorten yhteiskunnallisen osallistumisen näkökulmasta, Työpaja 17.6.2021: Kunta-kansalaisyhteiskunta –yhteistyön tila ja tulevaisuus, Työpaja 14.9.2021: Järjestöjen näkökulma kuntien ja kansalaisyhteiskunnan välisestä yhteistyöstä ja sen tulevaisuudesta, 19.1.2021: Työpaja HUMAK:in opiskelijoille työttömän oikeudesta olla mukana vapaaehtoistoiminnassa.

nämä juurisyöt huomioiden. Raportissa esitetään sidosryhmille kysymyksiä eri aihealueista esiin nousseiden teemojen jatkoselvittämiseksi ja ratkaisumahdollisuuksien kartoittamiseksi. Kysymykset löytyvät luvun 5 alalukujen lopusta. Raportin tarkoituksena on toisaalta tiedottaa sidosryhmiä hankkeessa tehdyistä havainnoista ja toisaalta toimia keskustelunavauksena erilaisten haasteiden ratkaisemiseksi.

Raportin 2 luvussa tuodaan esiin yleistä taustatietoa vapaaehtoistoiminnasta. Luvussa 3 kuvataan vapaaehtoistoiminnan kentällä käynnissä olevaa murrosta ja sen taustalla vaikuttavia toimintaympäristön muutoksia. Raportin 4 luvussa tuodaan puolestaan esiin vapaaehtoistoiminnassa mukana olevia eri väestöryhmiä ja muita ryhmiä koskevia havaintoja. Raportin 5 luvussa tarkastellaan erilaisia vapaaehtoistoimintaa koskevia havaintoja ja haasteita lajiteltuna sen suhteen, mihin yhteiskunnan eri rakenteisiin ne kohdistuvat. Luku 6 sisältää raportin johtopäätökset.

Väliraportin sisällöt perustuvat hankkeessa tehtyihin selvityksiin, sidosryhmäkeskusteluihin sekä aihetta koskeviin muihin tutkimuksiin ja raportteihin. Kaikki raportissa esiintyvät sitaatit on poimittu hankkeen sidosryhmähaastatteluiden yhteenvedosta. Hankkeen loppuraportti tullaan julkaisemaan hankkeen päättyessä.

2 Mitä vapaaehtoistoiminta on ja mitä sille kuuluu?

2.1 Vapaaehtoistoiminta vai vapaaehtoistyö?

Hankkeen alkukartoituksessa vapaaehtoistyön ja vapaaehtoistoiminnan käsitteiden merkitykset herättivät paljon pohdintaa. Useat haastateltavat esittivät kysymyksen, minkälaiseen toimintaan hankkeen tavoitteet kohdistuvat, jos tavoitteena on edistää vain *vapaaehtoistyön* asemaa. Osa haastateltavista katsoi, että vapaaehtoistyön käsite palvelee vain sellaisia organisaatioita, joilla on sekä palkallisia että palkattomia työntekijöitä erottamalla nämä toisistaan. Kaupunkiaktivistien tai muiden vapaata kansalaistoimintaa tekevien ei kuitenkaan katsottu välttämättä identifioituvan tähän maailmaan. Samoin tuotiin esiin, että naapuriapu ei ole välttämättä suoraan vapaaehtoistyötä, vaan se on enemmänkin kansalaistaitoa. Vapaaehtoistoiminta nähtiin vapaaehtoistyötä laajempänä käsitteenä. Vapaaehtoistoiminta hahmotettiin pääasiassa erilaisena auttamisena, hyvän tekemisenä ja yhteisöstä välittämisenä, sekä keskeisenä yhteiskunnallisen vaikuttamisen keinona.¹⁴

Suomessa ei ole virallista määritelmää vapaaehtoistyölle tai vapaaehtoistoiminnalle. Toiminnalle on kuitenkin annettu erilaisia määritelmiä ja siihen liitetään erilaisia ominaisuuksia. Kansalaisareena ry:n sivuilta löytyvän, Euroopan parlamentin vuoden 2008 mietintöön perustuvan määritelmän mukaan vapaaehtoistyö on auttamista ja osallistumista, jonka tarkoituksena on tuottaa yhteistä hyvää ihmisille ja ympäristölle. Se perustuu omaan vapaaseen tahtoon, eikä siitä saa vastineeksi rahallista korvausta. Vapaaehtoistyötä ei ole rahan tai tavaran lahjoittaminen eikä sellainen auttaminen, joka hyödyttää vain omaa perhettä, sukua tai ystäviä.¹⁵ Tämän määritelmän ulkopuolelle jäävät esimerkiksi järjestöissä tehtävä palkkatyö, omaishoito, äänestäminen, työhön

¹⁴ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenvedo

¹⁵ Kansalaisareena (2022).

tai opiskeluun liittyvä harjoittelu, ase-, siviili- tai yhdyskuntapalvelu ja hyväntekeväisyyteen lahjoittaminen¹⁶.

Tässä raportissa ja hankkeen työskentelyssä muutenkin on selkeyden vuoksi päädytty käyttämään käsitettä vapaaehtoistoiminta, joka käsittää sekä virallisissa organisaatioissa, kuten järjestöissä ja kunnissa koordinoitua vapaaehtoistoiminnan lisäksi ns. neljännen sektorin toiminnan. Tässä neljännellä sektorilla tarkoitetaan verkostomaisesti itseorganisoituvia yhteisöjä, jotka syntyvät ja toimivat yhdistysten ja järjestöjen ulkopuolella.

2.2 Vapaaehtoistoiminta on tärkeä osa hyvinvointiyhteiskunnan toimintaa

Kuten edellä on todettu, on vapaaehtoistoiminnalla monia myönteisiä vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin. Vapaaehtoistoiminta onkin tärkeä osa hyvinvointiyhteiskuntamme toimintaa.¹⁷ Vapaaehtoistoiminnan historiassa tärkeä käännekohta oli hyvinvointivaltion rakentuminen ja 1990-luvun laman siihen tuomat muutokset. Hyvinvointivaltion rakentuessa julkinen sektori lähtökohtaisesti rajoitti vapaaehtoistoimintaa hyvinvoinnin tuottajana, ja muutoksen kehitykseen toi laman alkaminen. Tuolloin kolmas sektori tuli julkisen sektorin avuksi paikkaamaan laman johdosta aiheutuneita julkisen sektorin puutteita.¹⁸ Nykyään vapaaehtoistoiminnalla korvataan osittain aiemmin hyvinvointivaltion ylläpitämiä julkisia palveluita.¹⁹

Hankkeessa on tarkasteltu kysymystä vapaaehtoistoiminnan ja hyvinvointiyhteiskunnan välisestä suhteesta. Aihe nostetaan esiin myös Kansalaisareena ry:n verkkosivulla, jossa todetaan, että vapaaehtoistoiminnan ja hyvinvointiyhteiskunnan välillä vallitsee jännite, sillä väestön ikääntyessä ja kuntien taloustilanteen kiristyessä on riskinä, että kunnat yrittävät hakea säästöjä teettämällä vapaaehtoisilla ammattilaisten työtä. Sivustolla todetaan lisäksi, että keskustelua ammatillisen työn ja vapaaehtoistoiminnan sekä julkisten palveluiden ja kolmannen sektorin välisen työn rajapinnoista onkin tärkeää pitää yllä, sillä vapaaehtoistoiminta ei voi korvata ammattiapua.²⁰

Hankkeen sidosryhmähaastatteluihin osallistuneet henkilöt katsoivat, että vapaaehtoistoiminnan edistäminen julkisen hallinnon toimesta on hankala keskustelu niin poliittisesti kuin tutkimuksenkin kentällä. Aiheeseen liittyy usein huoli hyvinvointivaltion alas ajamisesta ja vastuun sysäämisestä valtiolta kansalaisyhteiskunnalle. Tämän näkökulman katsottiin kuitenkin olevan varsin yksipuolinen, sillä tärkeä näkökulma keskusteluun on myös vapaaehtoistoiminnan tekijälleen tuomat hyvinvointivaikutukset. Haastatellut toivat lisäksi esiin sen todellisuuden, jossa erityisesti maaseutukunnissa toimivat yhdistykset tuottavat tällä hetkellä kuntalaisille vapaaehtoisvoimin erilaisia palveluita puuttuvien tilalle, eikä paluuta entiseen nähdä lähitulevaisuudessa. Sidosryhmien toiveena onkin, että julkinen sektori tunnistaisi vapaaehtoistoiminnan yhteiskunnallisen arvon ja ottaisi roolin osittain pakonkin edessä syntyneen vapaaehtoistoiminnan jatkumisen mahdollistajana.²¹ Kansalaisyhteiskunnan edustajat ovat tuoneet myös esiin toiveen siitä, että tulevaisuudessa kunnat ja kansalaistoimijat toimisivat aikaisempaa enemmän yhdessä,

¹⁶ Valliluoto, S. (2014).

¹⁷ Hirvonen S. & Puolitaival S. (2019).

¹⁸ Salomaa S. (2009).

¹⁹ Hirvonen S. & Puolitaival S. (2019).

²⁰ Kansalaisareena (2022)

²¹ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

kumppaneina, erilaisten yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisemiseksi ja kuntalaisten hyvinvoinnin edistämiseksi.²²

2.2 Keitä vapaaehtoiset ovat ja mitä he tekevät?

Vapaaehtoistoimintaan osallistuvien määrästä on saatavilla erilaisia tietoja. Voidaan kuitenkin todeta, että vapaaehtoisuus on Suomessa suosittua, eikä vapaaehtoistoiminnan määrä ole viime vuosina erityisesti laskenut. Vuonna 2021 toteutetun vapaaehtoistoiminnan tutkimuksen mukaan 47 prosenttia suomalaisista oli osallistunut vapaaehtoistoimintaan edeltävän vuoden aikana. Vuonna 2018 vastaava luku oli 48,7 prosenttia. Vapaaehtoisena toimittiin keskimäärin 12,9 tuntia kuukaudessa. Vuonna 2018 vastaava luku oli reilut 15 tuntia.²³ Vuonna 2020 Suomessa tehtiin vapaaehtoisvoimin yhteensä noin 224 miljoonaa työtuntia. Myös vapaaehtoistoiminnan arvoa on selvitetty. Vapaaehtoistoiminnan rahallinen arvo on noin 4,38 miljardia euroa.²⁴

Järjestötoiminnan ja siihen keskeisesti linkittyvän vapaaehtoistoiminnan voidaan sanoa olevan jossain määrin ”perinnöllistä”: siihen kasvetaan, että tekemällä hyvää muille, tekee hyvää myös itselle. Monet hankkeen sidosryhmähaastatteluihin osallistuneet kertoivat luoneensa juuret vapaaehtoistoimintaan tai muuhun kansalaisyhteiskuntatoimintaan jo nuorena.²⁵ Myös aihetta koskeva tuore opinnäytetyö osoittaa, että kansalaisaktivismi siirtyy sukupolvien yli.²⁶

Miehet ja naiset osallistuvat vapaaehtoistoimintaan lähes saman verran. Taloustutkimuksen raportin mukaan miesten vapaaehtoistoiminnan määrä on lisääntynyt, naisten taas vähentynyt.²⁷ Aktiivisimmat vapaaehtoistoimijat löytyvät 35-44 -vuotiaiden ikäryhmästä. Myös 65-74 -vuotiaat osallistuvat aktiivisesti vapaaehtoistoimintaan. Nuorimpaan ikäryhmään kuuluvat, 15-24 -vuotiaat, osallistuvat vapaaehtoistoimintaan vähiten. Seuraavaksi vähiten osallistuvat 50-64 ja 25-34 –vuotiaat.^{28,29,30}

Eroja löytyy myös tarkasteltaessa tuloksia tulo- ja koulutustaustan mukaan. Koulutusasteittain tarkasteltuna alemman korkeakoulututkinnon suorittaneet osallistuvat vapaaehtoistoimintaan eniten. Tulotasoittain tarkasteltuna keskituloiset näyttävät olevan aktiivisimpia osallistujia.³¹ Eroja on myös siinä, miksi vapaaehtoistoimintaan ei osallistuta. Vähemmän koulutetut ja vähemmän ansaitsevat mainitsevat muita useammin osallistumattomuuden syyksi terveydelliset syyt ja sen, että kukaan ei ole pyytänyt heitä toimintaan mukaan. Korkeasti koulutetuilla ja hyvätuloisilla korostuu ajanpuute syynä osallistumattomuuteen.³²

Toimintaansa aikovat vähentää tai lopettaa erityisesti yli 65-vuotiaat (47 prosenttia) peruskoulun tai ammattikoulun suorittaneet. Nykyisistä vapaaehtoisista he, jotka ovat luottamus- tai

²² Oikeusministeriö (2021). Työpajayhteenveto 14.9.2021.

²³ Taloustutkimus Oy (2021)

²⁴ Kansalaisareena (2022)

²⁵ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

²⁶ Karjala S. & Lumiaro H. (2021)

²⁷ Taloustutkimus Oy (2021)

²⁸ Sipola M. (2019)

²⁹ Tilastokeskus, Vapaa-ajan osallistuminen 2017

³⁰ Taloustutkimus Oy (2021)

³¹ Taloustutkimus Oy (2021)

³² Sipola M. (2019)

hallinnollisissa tehtävissä (esim. hallitus), suunnittelevat huomattavasti muita useammin vähentävänsä tai lopettavansa toimintansa.³³

Vapaaehtoisena toimitaan monipuolisesti eri organisaatioissa sekä organisaatiorakenteiden ulkopuolella. Vapaaehtoisena toimitaan muun muassa kokemusasiantuntijana, vertaisryhmän vetäjänä, ystävänä ja tukihenkilönä, ulkoiluapuna, digitukena, erilaisissa rooleissa hankeavustajana, mentorina, viestintävastaavana, kriisipuhelin- tai kriisichatti-yhteyshenkilönä, retkien järjestäjänä, pelastustehtävissä ja hälytystoimissa, koulutusvastaavana sekä talkooapuna erilaisissa oman lähialueen viihtyvyyteen liittyvissä toimenpiteissä.³⁴ Toimialoista suosituimmat ovat olleet liikunta- ja urheiluseuratoiminta, lasten ja nuorten parissa tehtävä vapaaehtoistoiminta, asuinalueiden kuten kylien ja kortteleiden toiminta sekä ikääntyneiden parissa tapahtuva vapaaehtoistoiminta.³⁵

Vapaaehtoiset toimivat yhteiskunnan kaikilla sektoreilla. Toiminta keskittyy kuitenkin kolmannelle sektorille. Vaikka kolmannelle sektorille käytetään toisinaan nimitystä ”vapaaehtoissektori”³⁶, vapaaehtoisuus ei koske koko järjestösektoria. Perinteinen sektorijako on myös liudentunut, sillä esimerkiksi kolmannella sektorilla on otettu käyttöön muiden sektoreiden käytäntöjä. Vapaaehtoistoimintaa järjestetään toisinaan myös yksityisellä ja julkisella sektorilla sekä organisaatioiden ulkopuolella, minkä vuoksi vapaaehtoistoiminta on sekä suppeampi että laajempi käsite kuin kolmas sektori.³⁷ Sektorijakoa hämärtää myös yhteiskunnallisten yritysten voittoa tavoittelematon toiminta sekä hankkeen aikana keskusteluun nousut ns. kaveritoiminnan kaupallistaminen, joka on perinteisesti ollut nimenomaan vapaaehtoistoiminnan piirissä tapahtuvaa yleishyödyllistä ja vastikkeetonta toimintaa.

2.3 Vapaaehtoistoiminta edellyttää johtamista ja koordinaatiota

Vapaaehtoistoiminnan jatkuminen ja vaikuttavuus edellyttävät johtamista ja koordinaatiota. Erityisesti isoissa järjestöissä vapaaehtoistoimintaa koordinoiva rakenne on nähty edellytyksenä sille, että samaa toimintaa voidaan tehdä laajasti samojen toimintaperiaatteiden mukaisesti. Myös lyhytaikaisessa pop up –tyyppisessä toiminnassa koordinaatio on keskeistä toiminnan jatkuvuuden kannalta.

”Vapaaehtoistoiminta syttyy helposti, mutta myös sammuu helposti. Koordinaatio pitää tätä toimintaa yllä”

Vapaaehtoistoiminnan koordinaatio ja johtaminen pitää sisällään ensinnäkin vapaaehtoisen rekrytoinnin ja kehityspolun miettimisen. Tärkeää on, että vapaaehtoinen saa tekemiinsä tehtäviin perehdytystä, neuvoa ja tukea ja vapaaehtoinen tietää mitä häneltä odotetaan. Koulutuspolussa on tärkeää miettiä myös se, miten vapaaehtoinen voi kehittyä tehtävissään ja miten vapaaehtoiselle annetaan palautetta ja kiitosta panoksestaan.³⁸

³³ Fields M. (2021)

³⁴ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

³⁵ <https://kansalaisareena.fi/usein-kysytyt-kysymykset-vapaaehtoistyosta/>

³⁶ esim. Kansalaisareena: Vapaaehtoistoiminta [verkkosivu].

³⁷ Valliluoto, S. (2014).

³⁸ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

3 Vapaaehtoistoiminnan murros

3.1 Yleistä

Hankkeessa on piirtynyt kuva siitä, että vapaaehtoistoiminnan kenttä on murroksessa useiden toisiinsa linkittyvien ilmiöiden vuoksi. Havainto kansalaisyhteiskunnan murroksesta on tehty myös vuonna 2020 julkaistussa selvityksessä ”Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa”.³⁹ Yksi keskeinen vapaaehtoistoiminnan kenttää haastava tekijä on Suomen väestö- ja ikärakenteen muuttuminen. Ikääntyminen näyttäytyy vapaaehtoistoiminnan kentällä muun muassa aktiivisten vapaaehtoisten ikääntymisenä ja monien yhdistysten toiminnan lakkaamisen uhkana. Ikääntymisen lisäksi Suomi monimuotoistuu. Suomessa vapaaehtoiset tulevat aikaisempaa enemmän erilaisista taustoista, ja tämä edellyttää vapaaehtoistoimintaa koordinoivilta tahoilta uudenlaista osaamista ja ymmärrystä.

Kolmas keskeinen vapaaehtoistoimintaan vaikuttava ilmiö liittyy järjestösektorin ammattimaistumiseen ja sen rinnalle syntyneen neljännen sektorin toimintaan. Tärkeä kokonaisuus on myös ihmisten ajankäytössä ja osallistumisen tavoissa tapahtunut muutos. Tämä näyttäytyy muun muassa lisääntyvänä kiinnostuksena lyhytkestoiseen, niin sanottuun pop up –tyyppiseen vapaaehtoistoimintaan. Myös koronapandemia ja erityisesti sen aikana tapahtunut digiloikka on vaikuttanut vapaaehtoistoiminnan kenttään. Kaupungistuminen ja kansalaistoiminnan rahoituksen muutokset vaikuttavat myös osaltaan vapaaehtoistoimintaan ja sen toimintaedellytyksiin.

Alla olevissa luvuissa kuvataan tarkemmin edellä mainittujen ilmiöiden sisältöjä ja niiden vaikutuksia vapaaehtoistoiminnan kenttään.

3.2 Ikä- ja väestörakenteen muutos

Väestön ikääntyminen näyttelee isoa roolia vapaaehtoistoiminnan kentällä: aktiiviset vapaaehtoiset alkavat ikääntyä ja toiminnassa mukana olevien henkilöiden määrä vähenee. Esimerkiksi perinteisten potilasjärjestöjen jäsenistön keski-ikä valtakunnallisissa järjestöissä on tällä hetkellä noin 75 vuotta. Hankkeessa onkin noussut voimakkaasti esiin huoli siitä, mitä tällaisille perinteisemmille vapaaehtoistoiminnan muodoille tapahtuu, jos nuoria ei saada mukaan vanheneviin yhdistyksiin. Hankkeessa ikääntyvän yhteiskunnan haasteeksi ei nähty niinkään vanhemman sukupolven pysymistä mukana toiminnassa, vaan sukupolvenvaihdoksen miettiminen.⁴⁰ Myös tuorein järjestöbarometri kertoo samaa viestiä. Sen mukaan sosiaali- ja terveysalan yhdistysten toimintaa uhkaavat yleisimmin jäsenten väheneminen ja ikääntyminen sekä aktiivien, vapaaehtoisten ja erityisesti toiminnasta vastuuta kantavien luottamushenkilöiden saaminen ja nykyisten jaksaminen. Uhkista selviämiseen yhdistykset kaipaavat keinoja lisätä jäsenten ja aktiivien määrää sekä yhdistystoiminnan vetovoimaisuutta⁴¹

”Suomessa on valtavasti järjestöjä, joita tehdään vapaaehtoisvoimin ja nyt niille ei tunnu löytyvän jatkajia.”

Sen lisäksi, että ikääntyneet ovat aktiivisesti mukana vapaaehtoistoiminnassa, ovat he myös yksi suuri avuntarvitsijoiden ryhmä, joita lukuisat vapaaehtoiset auttavat erilaisten

³⁹ Ruuskanen, P. ym. (2020)

⁴⁰ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

⁴¹ Järjestöbarometri 2020

vapaaehtoistehtävien kautta. Ikärakenteen muuttuessa ikääntyneitä avuntarvitsijoita tulee tulevaisuudessa olemaan entistä enemmän ja onkin tärkeää huolehtia, että vapaaehtoistoiminnan asema ikääntyneiden hyvinvointia edistävänä tekijänä on turvattu myös tulevaisuudessa. Tämä tarkoittaa sen mahdollistamista, että iäkkäät voivat myös tulevaisuudessa toimia itse vapaaehtoisina sekä osallistua erilaiseen eri-ikäisten ja eritaustaisten vapaaehtoisten mahdollistamaan hyvinvointia edistävään toimintaan.

Väestön ikääntymisen lisäksi väestömme monimuotoistuu. Vuonna 2020 Suomessa eli yhteensä 444 301 ulkomaalaistaustaista henkilöä, joka on noin kahdeksan prosenttia maamme koko väestöstä.⁴² Viime vuosina maahanmuutto onkin kannatellut Suomen väestönkasvua, sillä syntyvyys on Suomessa matalalla tasolla. Vuonna 2020 Suomen väkiluku kasvoikin juuri muuttovoiton ansiosta 10 854 hengellä. Muuttovoitto Suomeen tasapainottaa väestön ikärakennetta, koska ulkomaalaistaustaiset ovat keskimäärin suomalaista väestöä nuorempia.⁴³

Lisääntyneellä maahanmuutolla on tunnistettu olevan myös linkki kansalaisyhteiskunnan toimintaan. OECD on tuonut tuoreessa Suomea koskevassa Civic Space Scan of Finland –raportissa esiin, että maahanmuuttoon liittyvät jännitteet sekä joidenkin yhteiskunnan sektoreiden lisääntynyt suvaitsemattomuus ja syrjintä vaikuttavat suoraan Suomen kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiin. Raportissa todetaan, että vaikka Suomen kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuudet ovat kansainvälisesti vertailtuna hyvät verrattuna useimpiin muihin maihin, on Suomen kannalta ratkaisevan tärkeää tunnistaa mainitut haasteet ja miettiä niihin vastaamista kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten turvaamiseksi.⁴⁴ Vapaaehtoistoiminta on kuitenkin itsessään yksi keino ehkäistä rasismia ja yhteiskunnallista polarisoitumista. Toiminta mahdollistaa eri taustoista tulevien ihmisten kohtaamisen yhteisen tekemisen merkeissä.⁴⁵ Eurooppalaisen vapaaehtoistoiminnan kattojärjestön CEV:in vuonna 2021 julkaisemassa julkilausumassa kuitenkin tunnistetaan, että vapaaehtoistoiminta tulisi itsessään olla helpommin saavutettavissa eri taustoista tuleville henkilöille.⁴⁶

3.3 Järjestökentän ammattimaistuminen

Järjestökentällä on havaittavissa myös toiminnan ammattimaistumisen ilmiö. Työnantajina toimivien järjestöjen määrä on kaksinkertaistunut alle neljästä tuhannesta 1990-luvun alussa reiluun kahdeksaan tuhanteen. Yhä useammassa järjestössä vapaaehtoisten rinnalla toimii palkattuja työntekijöitä. Harva järjestö toimii vain lahjoitusten ja jäsenmaksujen varassa, jolloin ulkopuolinen rahoittaja saattaa edellyttää toiminnalta byrokraattista hallinnointia. Tässä mielessä voidaan puhua järjestötoiminnan ammattimaistumisesta.⁴⁷ Myös Vapaa!-Fri! –hankkeen sidosryhmähaastatteluisa tunnistettiin ja nostettiin esiin järjestökentän ammattimaistuminen ilmiönä.⁴⁸

⁴² Tilastokeskus (2020)

⁴³ <https://valtioneuvosto.fi/-/1410869/suomen-vaesto-monimuotoistuu-vaihtelua-on-alueittain>

⁴⁴ OECD (2021)

⁴⁵ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

⁴⁶ Blueprint for European Volunteering 2030

⁴⁷ Ruuskanen, P. ym. (2020)

⁴⁸ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

Kansalaisareena ry:n sivuilla todetaan, että vapaaehtoistoiminta ei korvaa ammattityötä, vaan vapaaehtoiset tuovat oman lisänsä ammattityön rinnalle. Vapaaehtoistoiminta synnyttää yhteiskunnallista luottamusta ja sosiaalista pääomaa, joka on itsessään arvokasta ja myös perusta yhteiskunnan taloudelliselle kehitykselle. Voidaan siis sanoa, että siinä missä vapaaehtoistoiminta ei korvaa ammattilaisten tekemää työtä, ammattilaisetkaan eivät voi korvata vapaaehtoisten ainutlaatuista panosta.⁴⁹

Järjestökentän ammattimaistumisen on katsottu voivan asettaa haasteita vapaaehtoistoiminnan asemalle. Vapaaehtoistoiminnan ammattimaistuminen on johtanut esimerkiksi siihen, että ihmisten kynnys osallistua toimintaan on kasvanut. Toisin sanoen toiminta saattaa näyttää ulospäin niin vaikealta, että usko omaan osaamiseen ei riitä. Tärkeää onkin miettiä, miten vapaaehtoistoimintaa organisoivat tahot voivat madaltaa tätä kynnystä ja luoda paitsi lyhytkestoisempia, myös "tule-sellaisena-kuin-olet" –tehtäviä.⁵⁰

Vapaa!-Fri! hankkeen sidosryhmähaastatteluissa tuotiin esiin, että vapaaehtoistoiminta muistuttaa toisinaan ammattilaisten tekemää työtä, eikä rajanveto ammattilaisen ja vapaaehtoisen tekemien tehtävien välillä ole aina selkeä. Haastatteluissa tuotiin esiin, että järjestöjen työntekijöillä on kuitenkin velvollisuus huolehtia siitä, että vapaaehtoistoiminta ei sekoitu ammattimaiseen toimintaan, jossa on huomioitava muun muassa erilaisia turvallisuusnäkökulmia. Ammattimaistumisen on katsottu tuoneen mukanaan myös osittain ylimääräisiä hallinnollisia käytäntöjä usean järjestön toimintaan. Tämä on tuonut mukanaan haasteita uusien vapaaehtoisten houkuttelemisessa mukaan toimintaan. Haastatteluissa todettiin, että myös järjestön toiminnan imagon kannalta on tärkeää pitää vapaaehtoistoiminta selvästi erillään ammattilaisten tekemästä työstä. Rajanveto vapaaehtoistoiminnan ja ammatillisen työn välillä on tärkeää myös siksi, että toiminnan määrittelyllä voi olla vaikutuksia henkilön työttömyysetuuksiin.⁵¹ Alaluvussa 5.2.1.2 käsitellään tarkemmin työttömyysturvalain vaikutuksia vapaaehtoistoimintaan.

3.4 Neljännen sektorin ja pop up-vapaaehtoisuuden synty

Edellisessä luvussa kuvattu havainto ihmisten ajankäytön muuttumisesta vaikuttaa linkittyvän myös niin sanotun neljännen sektorin syntyyn. Perinteisen järjestösektorin rinnalle on nousemassa neljäs sektori, jolla tarkoitetaan verkostomaisesti itseorganisoituvia yhteisöjä, jotka syntyvät ja toimivat yhdistysten ja järjestöjen muodostaman kolmannen sektorin ulkopuolella. Neljännelle sektorille on tyypillistä internetin ja sosiaalisen median ja tiedon avoimuuden hyödyntäminen ja ensisijaisesti pyrkimys konkreettiseen yhteistoimintaan omaehtoisesti muodostettujen tavoitteiden eteen.⁵² Neljännen sektorin toiminnan on katsottu olevan luonteeltaan usein kertaluontoisempaa kuin kolmannen sektorin toiminnan,⁵³ ja selvästi rajatumpaa ja nopeampaa erotuksena kolmannen sektorin tekemään pitkäjänteiseen työhön.⁵⁴ Uuden toimijakentän muotoutumisen voidaan sanoa merkitsevän yhteiskunnan systeemistä muutosta.⁵⁵

⁴⁹ Kansalaisareena (2022)

⁵⁰ Fields (2021). Opintokeskus Sivis.

⁵¹ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

⁵² Mäenpää P., Faehnle M. (2021)

⁵³ Kansalaisareena 5.12.2018

⁵⁴ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

⁵⁵ Mäenpää P., Faehnle M. (2021)

”Samalla kun järjestöjen rakenteissa toimiva vapaaehtoiskenttä on ammattimaistunut, sen rinnalle on syntynyt vapaampaa toimintaa, jota ennalta määrätyt vastuut ja ns. laatustandardit eivät samalla tapaa rajoita.”

Ihmisten kiinnostus erilaisia lyhytaikaisia vapaaehtoistehtäviä kohtaan on myös kasvanut viime vuosina. Perinteinen yhdistystoiminta ja siihen liittyvät hallinnolliset tehtävät eivät puolestaan kiinnosta ihmisiä enää samalla tavoin kuin ennen.⁵⁶ Vuoden 2021 vapaaehtoistoiminnan kyselyn tulokset tukevat hankkeessa esiin tulleita havaintoja. Kyselyyn vastanneiden mukaan keskeisin vapaaehtoistoimintaan osallistumista helpottava tekijä olisi se, että tarjolla olisi lyhytkestoisia ja kertaluonteisia tehtäviä⁵⁷. Kyselyn mukaan pitkäkestoiseen vapaaehtoistoimintaan osallistuneiden määrä oli laskenut edellisen kyselyn tuloksista⁵⁸ ja lyhytkestoiseen osallistuneiden määrä oli puolestaan noussut edelliseen kyselyyn verrattuna^{59,60}.

”Uusia vapaaehtoisia on tullut, mutta sitoutuminen on erilaista. Uusi voi tulla vähän käymään toiminnassa ja se on hieman erilaista tekemistä. Se haastaa meitä miettimään, että mitä ihmiset toivoo ja haluaa tehdä.”

Hankkeen sidosryhmät tunnistavat, että ihmisten ajankäytössä on tapahtunut muutos, joka selittää kasvanutta kiinnostusta lyhytaikaisempiin ja kevyemmän hallinnon puitteissa toteutettaviin tehtäviin. Ihmiset ovat aikaisempaa kiireisempiä, ja vapaaehtoistoiminta kilpailee ihmisten vapaa-ajasta, kun erilaista kiinnostavaa tekemistä on tarjolla lähes rajattomasti. Muutos pakottaa järjestöjä miettimään oman toimintansa uudistamista uusien ihmisten houkuttelemiseksi toimintaan.

Hankkeen sidosryhmähaastatteluissa todettiin, että neljännen sektorin toimintatavat voivat olla yksi tulevaisuuden suunta, joka vastaa ihmisten vapaaehtoistoimintaa koskeviin uusiin tarpeisiin. Monista järjestöistä tuotiinkin esiin, että vapaaehtoistoiminnan rakenteita on omassa järjestössä jo lähdetty muuttamaan, tai ainakin toiminnan uudistumistarve on tiedostettu. Esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan rekrytointi-, koulutus- ja sitoutumissykliä lyhentämällä ja joustavoittamalla vapaaehtoiset on saatu sitoutumaan toimintaan paremmin.

”Sehän on vain ideointia, että miten se integroidaan jonkun järjestön työhön. Toiminnan pitäisi mahdollistaa myös pop up –tyyppinen toiminta.”

Hankkeen kuntapiloteista on piirtynyt tähän liittyen myös kuva, että vapaaehtoistoiminnan kentälle kaivataan kipeästi uudenlaisia neljännen sektorin toiminnan mahdollistavia ratkaisuja myös hallinnon puolelta. Oikeusministeriön työryhmän tekemää ehdotusta uuden toimintaryhmälain säätämiseksi on pidetty keskeisenä uudistuksena, joka tuo kaivattuja työkaluja vapaaehtoistoiminnan kentän jatkuvuuden ja toimintaedellytysten turvaamiseksi. Hankkeessa on

⁵⁶ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

⁵⁷ Yhteensä 33 prosenttia vastanneista.

⁵⁸ Vuonna 2018 yhteensä 42 prosenttia vastanneista osallistui pitkäaikaisiin tehtäviin, kun vuonna 2021 vastaava luku oli 39 prosenttia.

⁵⁹ Vuonna 2018 yhteensä 35 prosenttia vastanneista osallistui lyhytaikaisiin tehtäviin, kun vuonna 2021 vastaava luku oli 40 prosenttia.

⁶⁰ Taloustutkimus Oy, 2021

käynyt ilmi, että sidosryhmien näkemysten mukaan mainittu kevyempi rekisteröitymismuoto ei tukisi vain uudenlaisen, olemassa olevaa yhdistystoimintaa täydentävän vapaamman toiminnan tekemistä, vaan se toisi helpotusta myös olemassa oleville yhdistyksille, jotka miettivät parhaillaan oman toimintansa uudistamista ja keinoja löytää toimintaan uusia jäseniä. Ehdotetun toimintaryhmälain on tunnustettu olevan keskeinen ratkaisu erityisesti maaseutukunnissa olevaan kriittiseen tilanteeseen, jossa kansalaistoiminta on hiipunut lähes kokonaan yhdistysten lakkaamisen johdosta. Kevyemmän toimintamuodon on katsottu olevan keino innostaa erityisesti nuoria käynnistämään alueella uutta toimintaa, ja toimimaan ikään kuin ”sisäänheittotuotteena” kansalaistoimintaan lähtemiseksi. Toisaalta kevyemmän toimintamuodon katsotaan tuovan myös helpotusta olemassa oleville yhdistyksille, jotka etsivät parhaillaan vaihtoehtoja oman toimintansa hallinnon keventämiseksi.

Nuorten aktivoituminen kansalaistoiminnan kentällä onkin keskeinen tekijä kansalaistoiminnan jatkuvuuden turvaamisen näkökulmasta. Nykytilassa haasteeksi on kuitenkin osoittautunut, että tällä hetkellä julkisen hallinnon toimijat, kuten kunnat ja muut viranomaistahot, eivät pääsääntöisesti mahdollista avustusten hakemista rekisteröimättömille ryhmille. Vaikka kehityskulku on tämän osalta ollut viime vuosina myönteinen, ja joissakin kunnissa avustusten hakeminen on esimerkiksi jo avattu rekisteröimättömille ryhmille, kaipaa vapaaehtoistoiminnan kenttä kuitenkin julkiselta hallinnolta nopeampia ratkaisuja. Tästä syystä toimintaryhmälain on katsottu olevan tärkeä askel paikallistason vapaaehtoistoiminnan aktivoimiseksi ja vapaaehtoistoiminnan jatkuvuuden turvaamiseksi.⁶¹

Myös perinteinen yhdistysrakenne nähdään kuitenkin edelleen tärkeänä. Hankkeessa on tullut esiin useita esimerkkejä, joissa järjestöissä monet yksittäiset pop up- hankkeet ovat voineet edetä ja toteutua vapaaehtoisvoimin ja vapaammassa muodossa toteutettuna todella nopeasti. Rakenteita tarvitaan kuitenkin siinä vaiheessa, kun toiminta on haluttu saada jatkumaan pidemmän aikaa.⁶²

3.5 Kaupungistuminen

Hankkeessa yhdeksi vapaaehtoistoiminnan kenttään vaikuttavaksi tekijäksi on osoittautunut myös kaupungistumista koskeva ilmiö. Kaupungeissa ja niiden kehysalueilla arvioidaan asuvan tällä hetkellä noin 70 prosenttia Suomen väestöstä. Kaupungistuminen ja väestön keskittyminen suurimpiin keskuksiin aiheuttaa osaltaan taloudellisen huoltosuhteen heikkenemistä harvaan asutuilla alueilla, mikä vaikeuttaa palvelujen turvaamista ja heikentää alueiden kilpailukykyä.⁶³

Hankkeen alkukartoitukseen osallistuneet haastateltavat toivat esiin, että erityisesti maaseudulla on paljon pieniä ja ikääntyneiden voimin pyöriviä järjestöjä, joihin on ollut vaikea löytää uusia vastuunkantajia. Vaaraksi nähtiin, että alueilla joissa toiminta on hiipunut ja väki vanhentunut, ei jakseta enää lähteä uusiin hanke- ja rahoitushakuihin. Lopputuloksena voi olla toiminnan lakkaaminen kokonaan. Lisäksi maaseudulla korostuu ikääntyneiden liikkumisen haaste. Kaupungissa liikkuminen onnistuu helposti julkisen liikenteen avulla, mutta maaseudulla vapaaehtoistoimintaan osallistumisen tai vapaaehtoisuuden kautta saadun avun vastaanottamisen kynnyksymykseksi saattaa muodostua pitkät välimatkat ja liikkumisen haasteet. Esiin on tuotu,

⁶¹ Hankkeen kuntapilotit.

⁶² Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

⁶³ Kansallinen ikäohjelma 2030

että maaseudulla tarvittaisiin avustavia henkilöitä ja palveluja (muun muassa kuljetuksia), jotta mahdollistetaan ikääntyneiden osallistuminen muun muassa vapaaehtoistoimintaan.⁶⁴ Myös ikäohjelman puitteissa tehdyn vanhusneuvostoille osoitetun kyselyn tulokset kertovat samaa viestiä: tärkeimpänä kehittämiskohteena iäkkäiden yhdessäolon ja kohtaamisten kehittämiseksi kunnissa nähtiin kuljetusten järjestäminen.⁶⁵

3.6 Koronapandemian vaikutukset

Koronapandemia on vaikuttanut monin tavoin vapaaehtoistoiminnan kenttään. Koronapandemian vuoksi monet iäkkäät ja muut riskiryhmiin kuuluvat eivät ole pystyneet jatkamaan vapaaehtoistehtävissä samaan tapaan kuin aiemmin, tai he ovat jopa joutuneet jättämään vapaaehtoistehtävät kokonaan. Hankkeen sidosryhmähaastattelussa korostuikin huoli siitä, miten erityisesti ikääntyneet voivat osallistua toimintaan epidemian aikana ja palaavatko he mukaan epidemian loputtua.

Koronapandemia toi mukanaan myös valtavan digiloikan, joka pakotti vapaaehtoistoiminnan siirtymään aikaisempaa enemmän etäyhteyksien päähän. Vuonna 2021 yhteensä 24 prosenttia vapaaehtoisista osallistui vapaaehtoistoimintaan etänä netissä tai puhelimitse, kun vuonna 2018 luku oli vain viisi prosenttia. Myös kasvatusten tehtävän vapaaehtoistoiminnan määrässä tapahtui muutos. Vuonna 2021 yhteensä 54 prosenttia vapaaehtoisista osallistui kasvatusten vapaaehtoistoimintaan, kun vuonna 2018 luku oli 76 prosenttia.⁶⁶

Koronapandemian alettua verkossa alettiin esimerkiksi järjestää digijumppaa, virtuaalisia kahvihetkiä, visailuja ja muita tapahtumia. Moni pakon edessä toteutettu kokeilu onnistui ja niistä on saatu hyviä uusia toimintatapoja vanhojen rinnalle.⁶⁷ Digivälineiden käyttöönoton avulla vapaaehtoistoimintaan on tavoitettu uusia ihmisiä, sillä etäyhteys on voinut olla ainoa keino osallistua pitkien välimatkojen ja kulkemishaasteiden vuoksi. Myös erilaisiin valtakunnallisiin webinaareihin ja koulutuksiin osallistuminen on ollut helpompaa. Moni järjestö on toiminnassaan siirtynyt myös laajemmin alueelliseen yhteistyöhön paikallisen sijasta. Monet toivoivatkin, että esimerkiksi vapaaehtoistoimintaa koordinoiville henkilöille suunnatut koulutukset ja tapahtumat olisivat jatkossakin mahdollisia myös verkossa, jotta osallistuminen ei edellyttäisi matkustamista pitkien matkojen takaa.⁶⁸

Digiloikka toi mukanaan myös huolia. Erityisesti monen iäkkään digitaadoissa ja -välineissä on havaittu puutteita. Osa ihmisistä ei uskalla tai osaa ottaa digivälineitä haltuun, ja osa voi olla myös haluton opettelemaan uusia toiminnan tapoja. Erilaiset mukautetut viestintäkeinot niille vapaaehtoisille, jotka eivät osaa tai halua käyttää digitaalisia kanavia, vievät myös toimintaa koordinoivilta paljon työaika. Tämän on katsottu vaikuttavan joltain osin myös järjestöjen halukkuuteen ottaa digitaaldottomia henkilöitä mukaan vapaaehtoisiksi. Järjestöt toivovat kunnilta apua etävälineiden tarjoamiseen ja tukea välineiden käyttöön.⁶⁹

⁶⁴ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

⁶⁵ Sosiaali- ja terveysministeriö (2022)

⁶⁶ Taloustutkimus Oy (2021)

⁶⁷ Oikeusministeriö (2021). Erätauko-keskustelun yhteenveto 8.6.2021

⁶⁸ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

⁶⁹ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

Koronapandemia toi mukanaan valtakunnallisen kriisin, jossa vapaaehtoisten apu osoittautui korvaamattomaksi ihmisten hyvinvoinnin ja terveyden turvaamisessa. Pandemian edetessä moni kunta totesi, että vapaaehtoisten apu on ainoa keino selviytyä suuresta määrästä nopealla aikataululla syntyneitä tehtäviä. Järjestöt ja viranomaiset tekivät laajaa yhteistyötä muun muassa rokotuksissa ja tartuntajäljityksissä sekä asiointiavun järjestämisessä. Järjestöihin tuli mukaan paljon uusia vapaaehtoisia, ja erityisesti työikäisiä henkilöitä. Myös erilaiset neljännen sektorin toimijat lähtivät pandemian aikana tarpeen ytimestä liikkeelle ja yhteistyöhön, ”sen kummemmin miettimättä”. Kuntiin syntyi valtava määrä erilaisia tukitehtäviä (kauppa-apu, lääkkeiden kuljetus, lääkäriin saattaminen jne.), joista kunnat tai järjestöt eivät selvinneet sen hetkisillä resursseilla. Tällaiset kokemukset ovat arvokkaita esimerkkejä siitä, miten yhteistyötä voidaan tehdä sektorirajojen yli, kun tahtotila on olemassa.

Koronapandemia nostikin erityisen huomion kohteeksi sen, kuinka tärkeä asia alueellisten järjestöjen ja viranomaisten välinen koordinaatio on kriiseissä. Hankkeen sidosryhmät pitävätkin tärkeänä, että kunnilla ja muilla viranomaisilla olisi luotuna valmiit verkostot kansalaisyhteiskunnan kanssa myös kriisien hoitamisen näkökulmasta.⁷⁰

Myös CEV:in julkilausumassa on tunnustettu vapaaehtoistoiminnan merkitys kriisien hoitamisen kannalta. Julkilausuman mukaan kriisien aikana syntyvä spontaani vapaaehtoisuus voi olla yhteisöllisen resilienssin (community resilience) keskeinen voimavara.⁷¹ Myös Helsingin yliopiston tutkimushankkeessa on tarkasteltu paikallisten yhteisöjen kykyä kohdata kriisejä, toimia niissä ja huolehtia yhteisön jäsenten hyvinvoinnista⁷². Hankkeen alustavien tulosten mukaan kriisitilanteessa saadut kokemukset eri toimijoiden välisestä yhteistyöstä lisäävät mahdollisuuksia yhä vahvemmalle ihmislähtöisyydelle, kaupungin, yhteisöjen ja yritysten rajapintojen avaamiselle yhteistyölle sekä kaupunkilaisten osallistumisen ja yhteisöllisyyden edistämiseksi. Nämä tekijät luovat osaltaan resilienttiä kaupunkia ja samalla laajemminkin edellytyksiä hyvinvoinnille ja menestykselle.⁷³

Luvussa 5.3.1 tarkastellaan tarkemmin hankkeessa esiin tulleita havaintoja kuntien ja kansalaistoimijoiden välisistä yhteistyön rakenteista.

Kysymykset:

Minkälaista tukea vapaaehtoiset tarvitsisivat digitaitojen omaksumisessa?

Miten järjestöjen ja kuntien yhteistyönä voitaisiin kehittää vapaaehtoisten digitaitoja?

Pidättekö tärkeänä, että kuntien, muiden viranomaisten sekä kansalaistoimijoiden väliselle yhteistoiminnalle kriisitilanteissa olisi mietittynä valmiita malleja? Mikä auttaisi tällaisten mallien jalkauttamisessa?

⁷⁰ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

⁷¹ Blueprint for European Volunteering 2030

⁷² Helsingin yliopisto (2021). *Lähiöiden yhteisöllinen resilienssi ja sen segregatio -hanke*

⁷³ Grönlund H. ja Mäenpää P. (2021)

4 Vapaaehtoistoiminnassa mukana olevia ryhmiä koskevat huomiot

4.1. Yleistä

Hankkeessa on piirtynyt kuva vapaaehtoistoiminnan kentästä moninaisena, eri-ikäisiä ja eritaustaisia ihmisiä yhteen tuovana ympäristönä. Koska vapaaehtoistoimintaan osallistuu eri ikäisiä ja eri taustaisia henkilöitä, näyttäytyvät myös vapaaehtoistoimintaan kohdistuvat haasteet ja kehittämistoimet osittain erilaisina riippuen siitä, tarkastellaanko vapaaehtoisen kokemia haasteita esimerkiksi ikääntyneiden, nuorten, työttömien, maahan muuttaneiden tai vaikkapa vammaisten ihmisten näkökulmasta.

4.2 Iäkkäät vapaaehtoiset

Monet iäkkäät ihmiset ovat tunnettuja aktiivisesta osallistumisestaan järjestötyöhön ja erilaisiin vapaaehtoistehtäviin. Erityisesti pienillä paikkakunnilla on tyypillistä, että samat aktiiviset henkilöt toimivat samanaikaisesti monessa järjestössä. Kuten edellä on todettu, aktiiviset vapaaehtoiset alkavat kuitenkin ikääntyä ja toiminnassa mukana olevien henkilöiden määrä vähenee. Nykyisten aktiivien keskuudessa näkyy myös väsymystä, ja moni hallitus- ja luottamustehtävissä toimiva henkilö onkin aikeissa lopettaa toiminnan.

Sidosryhmien havainnoista käy ilmi, että iäkkäät nähdään vapaaehtoistoiminnassa usein ensisijaisesti avuntarvitsijoina. Ikääntyvät suuret ikäluokat ovat toki tärkeä autettavien ryhmä, mutta samaan aikaan moni aktiivinen seniorikansalainen haluaa tulla kohdatuksi ja nähdyksi mieluummin toimijana kuin toiminnan kohteena. Iäkkäiden omia panoksia tulisikin tehdä näkyväksi: yksilöllä voi olla paljon voimavaroja, vaikka elämässä olisi tapahtunut menetyksiä.

Tärkeä havainto on myös se, että suomalaisten iäkkäiden koulutustaso on huippua Euroopan tasolla. Näin ollen vapaaehtoisille on lähtökohtaisesti mahdollista antaa kognitiivisesti yhä vaativampia tehtäviä, ja tätä myös kaivataan. Monet eläkeläiset, jotka ovat tottuneet tekemään ammatissaan asiantuntijatehtäviä, kaipaavat myös vapaaehtoistoiminnalta niin sanottua aivotyötä, ja vanhaan ammattiin liittyvästä vapaaehtoistoiminnasta voidaan hakea yhteisöä työelämän päättymisen jälkeen. Haastateltujen kokemusten mukaan monet eläkkeelle jääneet tulevat kuitenkin mukaan vapaaehtoistoimintaan vasta muutaman eläkevuoden jälkeen, kun elämään kaivataan taas enemmän sisältöä. Toimivana keinona on pidetty eläkkeelle pian jäämässä oleville ihmisille työpaikoilla järjestettäviä infotilaisuuksia, joissa esitellään oman alueen vapaaehtoistoiminnan mahdollisuuksia.⁷⁴

Kysymykset:

Millaisia toimia järjestöissä tarvittaisiin tai on jo toteutettu, jotta iäkkäät vapaaehtoiset voivat edelleen jatkaa toimijoina?

Millaista tukea järjestöt tarvitsevat siihen, että iäkkäiden toimijuutta vapaaehtoistoiminnassa voidaan tukea ja monipuolistaa?

Millaisilla keinoilla sujuvoitetaan iäkkäiden siirtymää avun saajasta/kohderyhmään kuuluvasta toimijaksi - tai toisin päin?

⁷⁴ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

4.3 Nuoret vapaaehtoiset

Hankkeen sidosryhmät ovat tuoneet esiin, että nuorten vapaaehtoistoimintaan osallistumisen edistäminen on erityisen tärkeää järjestösektorin ikääntymisestä ja kentän kasvavasta jäsenpulasta johtuen. Nuoret eivät kuitenkaan tunnu olevan samalla tavalla kiinnostuneita perinteisestä hallitustyöstä ja tämä haastaa nuorten houkuttelemista mukaan yhdistystoimintaan. Hankkeen sidosryhmähaastattelussa asiaa kuvattiin muun muassa seuraavalla tavalla:

”Nuoret eivät ole sillä tavalla sitoutuneita perinteiseen toimintaan vaan ne tulee mukaan tekemiseen ja tapahtumien kautta. Ne eivät sitoudu samalla tavalla, eivätkä ole halukkaita lähtemään yhdistystoimintaan liittyvään byrokraatiaan.”

Myös Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa –raportin sitaatissa tuotiin esiin sama havainto:

”Kyllähän nuoret osallistuu, jos on niille tärkeä asia, että ei ne ehkä lähde Munuaisliiton syyskokouksen sankoin joukoin, jos se asia ei kosketa. Että ja kautta aikain järjestöjä on perustettu tiettyyn tarpeeseen, tietyn porukan voimin, ja sitten se tarve kun ehkä vähenee, niin se hiipuu ja tulee jotain uutta.”

Vaikka perinteinen järjestötyö ei välttämättä kiinnosta nuoria samalla tavalla, ei se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että nuoret eivät olisi kiinnostuneita hyvän tekemisestä. Taloustutkimuksen kyselyn mukaan nuoret ovat itse asiassa se ikäryhmä, jotka lähtisivät mieluiten mukaan vapaaehtoistoimintaan, jos joku heitä pyytäisi.⁷⁵ Samaisesta kyselystä käy ilmi, että nuoret ovat kuitenkin muita ikäryhmiä epävarmempia omasta osaamisestaan, ja tästä syystä suoraan mukaan pyytäminen onkin hyvä tapa saada nuoria mukaan toimintaan. Nuorille on myös tärkeä kuulua porukkaan.⁷⁶

Haasteeksi myös nähdään se, että jo valmiiksi aktiivisten nuorten toimintaa ei esimerkiksi julkisen hallinnon puolelta aina tueta.

”Kaupungissa näkyy sellaista suhtautumista, että eihän me näiden aktiivinuorten kanssa toimimiseen voida käyttää aikaa, vaan pitää huolehtia niistä, jotka ei osallistu. Miten sitten ruokitaan sitä, että se mitä on jo lähdetty tekemään, kantaisi eteenpäin?”

Myös digitalisaation kehitys linkitettiin järjestön mahdollisuuksiin houkutella nuoria mukaan toimintaan. Esiin on tuotu, että jos järjestöt eivät pysy mukana meneillään olevassa digiloikassa, voi järjestöjen houkuttelevuus nuorten silmissä kärsiä. Monet järjestöt tunnistivat toiminnassaan myös hallinnon tuomaa jähmeyttä, joka ei voi kilpailla ketteryydessä neljännen sektorin kanssa. Ketterän toiminnan ja teknologian hyödyntämisen toiminnassa katsottiinkin vetoavan moneen nuoreen.

Nuorten on havaittu olevan kiinnostuneita myös siitä, miten vapaaehtoistoiminta voi auttaa työllistymisessä. Vapaaehtoistoiminnassa hankitun osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen kehittämistä tehdään parhaillaan osaamiskeskus Kentaurissa⁷⁷. Työn alla on yhtenäisen kansallisen osaamismerkistön luominen ja sen levittäminen niin oppilaitosten kuin järjestöjenkin käyttöön.

⁷⁵Yhteensä 61 prosenttia kyselyyn vastanneista 15-24 –vuotiaista vastasi, että olisi kiinnostunut osallistumaan vapaaehtoistoimintaan, jos pyydetäisiin.

⁷⁶ Fields M. (2021)

⁷⁷ <https://kentauri.fi/>

Monet järjestöt ovatkin ottaneet mainitun osaamismerkistön käyttöönsä.⁷⁸ Osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen liittyvää kehittämistä tehdään myös valtioneuvostossa. Työ- ja elinkeinoministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön yhteisessä hankkeessa edistetään ja ohjataan muualla kuin viralliseen koulutusjärjestelmään kuuluvassa koulutuksessa hankitun osaamisen tunnustamisen työvälineitä ja menettelyjä.⁷⁹

Myös koulutusjärjestelmällä nähdään keskeinen rooli nuorten innostamisessa osallistumaan vapaaehtoistoimintaan. Kuten edellä on todettu, siirtyä kansalaistoiminta sukupolvelta toiselle. Kaikilla ei ole kuitenkaan vanhempia tai muita perheenjäseniä, joiden kautta nuori voi saada kosketuksen vapaaehtoistoimintaan. Kouluilla onkin tärkeä rooli tämän yhteyden luomiseksi. Koulut voivat mahdollistaa nuorille heidän ensimmäisen kokemuksensa vapaaehtoistoinnasta. Lisäksi on noussut esiin, että tarvetta voisi olla myös tiiviimpien yhteistyösuhteiden luomiselle ylioppilaskuntien, opiskelijakuntien ja opiskelijajärjestöjen ja alueen muiden järjestöjen kanssa.

Hankkeen sidosryhmähaastatteluissa pohdittiin myös nuoren mahdollisuuksia siirtyä autettavan roolista auttajan rooliin. Siirtymä tuen saajasta tuen antajaksi voi olla suuri muutos nuorelle ja siirtymä aikuisen rooliin voi viedä aikaa. Nuorten vapaaehtoisten kanssa toimiessa on erityisen tärkeää huolehtia, että nuorelle tarjotaan tukea ja perehdyttämistä, jotta aiemman kokemuksen puute ei muodostu esteeksi motivoituneille nuorille.⁸⁰ Hankkeen kuulemisissa on ilmennyt viitteitä siitä, että jos nuori on itse saanut apua jollain elämänsä osa-alueella vapaaehtoiselta, voi tällä olla vaikutusta nuoren motivaatioon toimia aikuistuuksaan myös itse auttajan roolissa. Kokemus avunsaajan roolissa toimimisesta voi myös antaa varmuutta auttajan roolissa toimimiseen.⁸¹

Kysymykset:

Minkälaista apua kaipaatte toimintaanne, jotta nuoria saataisiin houkuteltua mukaan toimintaan?

Millä tavoin koulut, oppilaitokset, nuorisotoimi ja muut lasten ja nuorten kanssa toimivat julkisen sektorin tahot voisivat innostaa nuoria osallistumaan vapaaehtoistoimintaan?

4.4. Maahan muuttaneet vapaaehtoiset

4.4.1. Haasteena vapaaehtoistehtävien löytäminen

Hankkeessa on noussut esiin, että maahan muuttaneet henkilöt eivät aina halutessaan pääsee mukaan haluamaansa vapaaehtoistoimintaan. Havainto perustuu sekä maahan muuttaneiden henkilöiden omiin kokemuksiin että maahan muuttaneiden henkilöiden kanssa työskentelevien ihmisten havaintoihin.

Eri puolelta Suomea on noussut esiin esimerkkitarinoita siitä, että maahan muuttaneille henkilöille on etsittäessä löytynyt vain murto-osa niistä vapaaehtoistoinnin paikoista, joita on tarjolla tai on tarjottu valtaväestölle. Monet järjestöjen ja kuntien edustajat ovat myös tuoneet esiin, että heidän toiminnassaan on vähän tai ei lainkaan maahan muuttaneita henkilöitä. Lisäksi sidosryhmät tunnustivat, että maahan muuttaneet ihmiset nähdään vapaaehtoistoinnassa usein ensisijaisesti

⁷⁸ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

⁷⁹ OKM044:00/2021

⁸⁰ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

⁸¹ Oikeusministeriö (2021). Yhteenveto 18.11.2021

autettavan roolissa, vaikka auttajan rooli olisi huomattavasti hedelmällisempi näkökulma toimintaan mukaan tulijalle.

Syyt havaittuihin ongelmiin ovat moninaisia ja liittyvät muun muassa tiedon puutteeseen, asenteisiin, kielitaitoon, sekä myös vapaaehtoistoimintaa koordinoivan organisaation vakiintuneisiin toimintatapoihin. Yhtenä haasteena tuotiin esiin, että monissa järjestöissä on virheellinen käsitys siitä, että järjestössä pitäisi olla erikseen jonkinlainen monikulttuurisuusnäkökulma, jotta maahan muuttanut voidaan ottaa mukaan toimintaan. Vastaavasti on huomattu, että valtaväestö ei puolestaan hakeudu monikulttuurisuustehtäviin ajatellen, että toiminnassa haetaan nimenomaan monikulttuurista osajaa.⁸²

Tärkeä havainto on myös se, että vapaaehtoistoiminta koordinoituna toimintana voi olla tuntematon konsepti monista kulttuureista tuleville. Vapaaehtoisena toimitaan monessa maassa ilman organisaatorakenteita, ja yhdistysten toiminta voi herättää joissain tapauksissa jopa epäilystä siitä, toimiiko yhdistyksen takana luotettava taho.⁸³ Selkokielineen määrittely, että vapaaehtoistoiminta on työtä, josta ei makseta palkkaa, ei riitä houkuttimeksi. Tällöin vapaaehtoistoiminnan voi käsittää vain velvoitteena tehdä työtä, josta ei makseta palkkaa.

Myös kielitaito on yksi tekijä ongelman taustalla. Kielitaito muodostuu ongelmaksi, jos tarjolla olevista vapaaehtoistehtävistä ei ole saatavilla tietoa muuten kuin suomeksi tai ruotsiksi. Lisäksi perehdytys ja järjestössä työskentely tapahtuu nykyään pääasiallisesti suomeksi. Monissa tehtävissä kielitaidon ei tarvitsisi kuitenkaan olla täydellistä, sillä pienelläkin suomen tai ruotsin tai englanninkielen osaamisella voi tehdä paljon erilaisia tehtäviä ja elekielen avulla kommunikointi on usein riittävä tapa pärjätä. Muut vapaaehtoiset voivat myös omalla asenteellaan ja toiminnallaan helpottaa yhteisen kielen käyttöä.⁸⁴

Kuten kaikkien vapaaehtoisten kohdalla, myös maahan muuttaneiden kohdalla pitäisi ymmärtää, mikä motivoi yksilöä mukaan vapaaehtoistoimintaan. Yhdistystoiminta, jossa on vakiintuneet rakenteet, ei välttämättä aina jousta ja anna tilaa vapaaehtoisen omille kiinnostuksen kohteille. Esimerkkinä on tuotu esiin, että maahanmuuttajanuorelle voi olla iso kynnys lähteä yksin valtaväestön värittämän yhdistyksen toimintaan mukaan.

Järjestöissä tarvittaisiin sillanrakentajia ja kynnyksen madaltajia helpottamaan maahan muuttaneiden ihmisten liittymistä vapaaehtoistoimintaan. Esimerkiksi maahan muuttaneiden ihmisten saattamista mukaan järjestön toimintaan voisi miettiä yhtenä keinona. Järjestöt ja muut vapaaehtoistoimintaa koordinoivat tahot voisivat hyötyä myös koulutuksesta, jossa kerrottaisiin miksi mukaan kannattaa ottaa erilaisista taustoista mukaan tulevia ihmisiä ja minkälaisia kulttuurisensitiivisiä keinoja on olemassa maahan muuttaneiden henkilöiden sitouttamisessa mukaan toimintaan. Keskustelua aiheesta olisi tärkeää jatkaa yhdessä maahan muuttaneiden henkilöiden kanssa heidän kokemuksiaan kuunnellen.

4.4.2 Vapaaehtoistoiminta on hyvä kaksisuuntaisen kotoutumisen keino

Hankkeessa on käynyt ilmi, että vapaaehtoistoiminta voi olla keskeinen kotoutumisen keino maahan muuttaneelle henkilölle. Vapaaehtoistoiminnan kautta on mahdollista saada uusia ystäviä, ja

⁸² Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

⁸³ Oikeusministeriö (2021). Kokemusraati

⁸⁴ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

tärkeitä kontakteja, jotka voivat auttaa esimerkiksi työllistymisessä tai opintojen löytämisessä. Sidosryhmät ja hankkeen kuulemisiin osallistuneet maahan muuttaneet henkilöt ovat kertoneet, että vapaaehtoistoimijuus on lisännyt ihmisten tunnetta yhteiskuntaan ja paikkakunnalle kuulumisesta, kun itsevarmuus omista taidoista ja eri tilanteissa toimimisesta on kasvanut. Vapaaehtoistoiminta on myös hyvä keino tunnistaa ihmisten erilainen osaaminen. Tämä on erityisen hyödyllistä, jos osaaminen on hankittu muiden kuin virallisten koulutusväylien kautta.

Vapaaehtoistoiminta mahdollistaa myös eri taustoista tulevien ihmisten kohtaamisen yhteisen tekemisen merkeissä. Vapaaehtoistoiminta on yksi keino ehkäistä rasismia ja yhteiskunnallista polarisoitumista.⁸⁵ Esiin on tuotu, että maahan muuttaneen henkilön voi olla vaikea tutustua valtaväestöön esimerkiksi kadulla tai muissa julkisissa paikoissa, ja jopa koulussa samoilla tunneilla. Vapaaehtoistoiminta onkin koettu jopa tärkeimmäksi tavaksi tutustua ihmisiin uudella kotipaikkakunnalla.⁸⁶

”Monet [maahan muuttaneet] sanoo [vapaaehtoistoimintaan lähtemisen] syyksi sen, että kun ei voi vielä hakea työtä tai halutaan oppia suomea, mutta suurin on se, että kaivataan verkostoja. Kaikki haluaa oman yhteisön ja haluaa tuntea kuuluvansa tänne.”

Eurooppalaisen vapaaehtoistoiminnan kattojärjestön CEV:in julkilausumassa tunnistetaan, että vapaaehtoistoiminnan tulisi kuitenkin itsessään olla helpommin saavutettavissa eri taustoista tuleville henkilöille.⁸⁷ Vapaaehtoistoiminnan merkitystä kotoutumista ja hyviä väestösuhteita edistävänä keinona tulisi selvittää tarkemmin. Lisäksi tulisi miettiä, miten maahan muuttaneille henkilöille välitetään tietoa vapaaehtoistoiminnan mahdollisuuksista ja siihen osallistumisen myönteisistä vaikutuksista. Esiin on tuotu, että esimerkiksi sosiaaliohjaajien roolia tietoa välittävinä tahoina tulisi selvittää tarkemmin. Myös kotouttamiskursseilla voitaisiin esitellä vapaaehtoistoimintaa ja luoda yhteyksiä paikallisten järjestöjen ja maahan muuttaneiden välille. Työvoimatoimiston roolia vapaaehtoistoiminnasta tiedottamisessa on puolestaan pidetty hankkeessa osittain kyseenalaisena. Silloin voi syntyä kuva, että viranomainen ohjaa työnhakijaa palkattomaan työhön palkkatyön sijasta. Riski on erityisen suuri, jos vapaaehtoistoiminta ei ole konseptina tuttu maahanmuuttajalle.

Kysymykset:

Tulisiko vapaaehtoistoimintaa hyödyntää nykyistä laajemmin yhtenä kotoutumisen keinona ja millä reunaehdoilla?

Minkälaisia keinoja on kehitetty eri taustoista tulevien vapaaehtoisten vastaanottamiseksi ja sitouttamiseksi toimintaan?

Minkälaista tukea järjestöt yms. tarvitsevat siihen, että toiminta olisi vastaanottavaisempaa?

Mitkä asiat tällä hetkellä estävät järjestönne tarjoamasta toimintaa maahan muuttaneille tai suomen kieltä taitamattomille?

⁸⁵ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

⁸⁶ Oikeusministeriö (2021). Kokemusraati

⁸⁷ Blueprint for European Volunteering 2030

4.5 Erityistä tukea tarvitsevat vapaaehtoiset

Tuetulla vapaaehtoistoiminnalla tarkoitetaan tässä laajasti erilaisia vapaaehtoistoiminnan muotoja, joissa vapaaehtoiselle tarjotaan tavallista enemmän tukea vapaaehtotehtävistä suoriutumiseen. Kyse voi olla esimerkiksi vammaisten, osatyökykyisten, pitkäaikaistyöttömien, maahan muuttaneiden, pitkäaikaissairaiden tai päihdekuntoutujien tukemisesta erityisesti vapaaehtoistoiminnan alkumetreillä. Tuetussa vapaaehtoistoiminnassa on haastateltujen mukaan valtava potentiaali, sillä eritaustaisten ihmisten kykyjä hahmottamalla ja pieniäkin voimavaroja valjastamalla voidaan tehdä merkittäviä tekoja.

Suomessa ei ole saatavilla tilastoa, mistä selviäisi kuinka monessa järjestössä on käytössä tuetun vapaaehtoistoiminnan malli. Hankkeen sidosryhmähaastatteluihin osallistuvista tahoista vain muutama oli hyödyntänyt toiminnassaan tuetun vapaaehtoistoiminnan mallia. Vapaaehtoistointaa organisoivat tahot pitivät tuettua vapaaehtoistointaa yhteiskunnallisesti merkittävänä asiana. Toiminta vaatii kuitenkin tavanomaista enemmän henkilöresurssia, ja tämän katsottiin olevan usein esteenä sen käyttöönotolle. Hankkeessa on tunnistettu, että olemassa on erilaisia ohjeita ja oppaita tuetun vapaaehtoistoiminnan tueksi ja näistä ollaan aika hyvin tietoisia vapaaehtoistointaa organisoivien keskuudessa. Toiminnan aloittaminen vaatii kuitenkin suunnittelua, kouluttamista ja koordinaatiota, sekä lisärahoitusta.⁸⁸

Epäselväksi haastatteluissa jäi, onko tuetun vapaaehtoistoiminnan ylläpitämiseksi olemassa valtionrahoitusta. Esiin kuitenkin tuotiin kokemuksia, että valtionavustusprosessissa vapaaehtoistoiminnan vaikuttavuutta mitataan enemmänkin vapaaehtoisten määrän, ei sen luonteen perusteella. Nykyisen rahoitusmallin ei nähty erityisesti kannustavan tuetun vapaaehtoistoiminnan kehittämiseen.

Kysymykset:

Mitkä toimet auttaisivat vapaaehtoistointaa koordinoivia tahoja kehittämään ja ylläpitämään tuetun vapaaehtoistoiminnan mallia osana toimintaansa?

Mikä merkitys julkisella rahoituksella on tai tulisi olla toiminnan kehittämisessä ja tukemisessa?

5 Yhteiskunnalliset rakenteet vapaaehtoistoiminnan ympärillä

5.1 Yleistä

Tässä luvussa käydään läpi erilaisia yhteiskunnallisia rakenteita, jotka vaikuttavat vapaaehtoistoiminnan kentän toimintaedellytyksiin. Havainnot on jaoteltu sen mukaan, onko kyse valtakunnallisista rakenteista vai enemmän alue- ja paikallistason kysymyksistä. Luvussa 5.2 valtakunnallisten teemojen alle on koottu huomiot lainsäädännöllisistä haasteista, viranomaistiedon saatavuudesta, vapaaehtoistointaa koskevasta valtakunnallisesta koordinaativastuusta, sekä vapaaehtoistoiminnan arvostuksen puutteesta. Luvussa 5.3 on kuvattu puolestaan alue- ja paikallistasoa koskevia teemoja, jotka liittyvät kuntien ja hyvinvointialueiden rakenteisiin, vapaaehtoistoiminnan yhteistyöverkostoihin, sekä vapaaehtoistehtävien löytämistä koskeviin verkkoalustoihin.

⁸⁸ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

5.2 Valtakunnalliset rakenteet

5.2.1 Lainsäädännölliset esteet

5.2.1.1 Yleistä

Suomessa ei säädetä erikseen vapaaehtoistoinnasta, sen muodoista tai siihen liittyvistä reunaehdoista. Vapaaehtoistointaan liittyvää sääntelyä löytyy kuitenkin muusta lainsäädännöstä. Vapaaehtoistointaan kohdistuvia lainsäädännöllisiä ja muita esteitä on kartoitettu useammassa julkisen sektorin toteuttamassa selvityksessä viimeisten vuosien aikana. Vuonna 2015 valtiovarainministeriön johdolla selvitettiin vapaaehtoistoinnin lainsäädännön kehittämistarpeita ja ohjeistuksen täsmentämistä sekä ministeriöiden koordinaatiovastuita vapaaehtoistointaa koskevan lainvalmistelun ja vapaaehtoistoinnin yleisten edellytysten luomisen osalta.⁸⁹

Hankkeen loppuraportissa todettiin, että monet esteiksi koetuista ongelmista johtuvat tiedon puutteesta, ja että vapaaehtoistojalle ohjeistuksen hajanaisuus ja viranomaisten yhteistyön puute kasvattaa toimijoiden hallinnollista taakkaa. Hankkeen työryhmä esitti lainsäädäntöön liittyviä kehitystoimenpiteitä muun muassa linkittyen vapaaehtoistoinnin verotukseen, kulukorvauksiin ja toimijoiden palkitsemiseen, vapaaehtoisten vakuutuksiin ja vastuisiin, avustusten hakujärjestelmän kehittämiseen sekä lupa- ja ilmoitusmenettelyiden keventämiseen liittyen.

Vapaaehtoistoinnin sääntelyä selvitettiin seuraavan kerran oikeusministeriön johdolla liikenne- ja viestintäministeriön asettamassa säädösten sujuvoittamisen toimeenpanoryhmän alatyöryhmässä vuosina 2015-2019. Myös tämän alatyöryhmän työssä tunnistettiin joidenkin säädösten sujuvoittamisen tarpeita. Alatyöryhmä esitti muun muassa rahankeräyslakia uudistettavaksi, ja valtionavustusprosessia yksinkertaistettavaksi. Alatyöryhmä esitti myös verovapaiden kulukorvausten rajojen nostamista ja toi esiin huomion siitä, että kansalaisyhteiskuntaan ja vapaaehtoistointaan liittyvä ohjeistus koetaan edelleen epäselväksi ja haastavaksi.

Edellä mainittujen selvitysten ja niissä annettujen suositusten antamisen jälkeen valtioneuvostossa on tehty useita vapaaehtoistoinnin asemaa tukevia lainsäädännöllisiä ja muita uudistuksia. Ensinnäkin vapaaehtoistoinnin koordinaatiovastuu valtioneuvoston sisällä osoitettiin oikeusministeriölle ja vapaaehtoistointaan koskeva viranomaistieto kerättiin yhdelle internet-sivustolle.⁹⁰ Rahankeräyslaki uudistettiin,⁹¹ säätiöiden ja yhdistysten verokohtelua selvitettiin⁹² ja potilasvakuutusjärjestelmää koskevassa uudistuksessa selkeytettiin vapaaehtoistojien vastuuta ja asemaa terveystalvelujen tuotannossa ja terveyteen liittyvissä tehtävissä⁹³. Verovapaiden matkakustannusten korvausten enimmäismäärää korotettiin ja soveltamisalaa laajennettiin koskemaan myös julkisyhteisöiltä saatuja matkakustannusten korvauksia⁹⁴. Lisäksi työvoimatoimistoille laadittiin selkokielinehje työttömän oikeudesta toimia vapaaehtoisena

⁸⁹ Valtiovarainministeriö (2015)

⁹⁰ Viranomaistieto kerättiin ensin demokratia.fi –sivustolle. Nyt viranomaistieto löytyy Suomi.fi –sivustolta.

⁹¹ HE 214/2018 vp

⁹² *Yleishyödyllisten yhteisöjen verotus* (2016)

⁹³ (HE 298/2018 vp)

⁹⁴ (HE 124/2018 vp)

(TEM/2414/03.01.04/2018). Vuonna 2018 käynnistettiin valtionavustusten kehittämis- ja digitalisointihanke, joka on parhaillaan käynnissä.⁹⁵

Myös Vapaa!-Fri! –hankkeen sidosryhmähaastatteluissa nostettiin esiin lainsäädäntöön liittyviä haasteita. Esiin tulleet huomiot liittyivät pääasiassa epävarmuuteen siitä, millä ehdoilla vapaaehtoisia voidaan palkita ja syntyviä kuluja korvata. Huomioita nousi myös liittyen vastuukysymyksiin, aikapankkien verotukseen sekä vuokratiloyhtiöiden asukastilojen käytön rajoittamista koskeviin säännöksiin. Yhtenä selkeänä huolenaiheena nousi myös esiin työttömän oikeus toimia vapaaehtoisena, joka nostettiin esiin muutaman järjestön kaikkein suurimpana vapaaehtoistoimintaan liittyvänä haasteena. Sidoryhmät toivat esiin myös aikaisemmista selvityksistä tutun huomion, että vapaaehtoistoimintaa koskeva sääntely on pirstaleista ja näin ollen toimijoille myös vaikeasti hallittavaa.⁹⁶

Kuten edellä on todettu, hankkeen sidoryhmät ovat tuoneet kuntapiloteissa ja muissa hankkeen sidoryhmäkeskusteluissa lisäksi myönteisenä lainsäädäntöön liittyvänä kehityskulkuna esiin, että oikeusministeriössä käynnissä oleva yhteisöllinen kansalaistoiminta 2020 luvulla – lainsäädäntöhanke työryhmä on ehdottanut säädettäväksi uuden toimintaryhmälain. Ehdotusta pidetään ehdottoman tärkeänä kansalaisyhteiskunnan toiminnan turvaamiseksi muuttuvassa toimintaympäristössä, jossa kansalaistoiminta tarvitsee tuekseen keinoja nopeasti syttyvälle ja väliaikaisesti toimivalle kansalaistoiminnalle. Toimintaryhmälaki koskisi ehdotuksen mukaan yhdistystä kevyempää kansalaistoimintaa, ja toimintaryhmä olisi uusi oikeushenkilö.

Hankkeen sidoryhmähaastatteluissa pohdittiin, tulisiko hankkeen yhteydessä käydä keskustelua tarpeesta säätää erillinen vapaaehtoistoimintaa koskeva laki ja siitä, mitä vaikutuksia lailla olisi kentän toimintaan. Osa haastatteluista kaipasi vapaaehtoistoiminnalle yhtenäistä lainsäädäntökehikkoa, joka selkiyttäisi vapaaehtoistoiminnan roolia muun muassa sote-uudistuksessa ja loisi yhteistä pohjaa erilaisille toiminnoille. Toisaalta tuotiin esiin näkemyksiä, joiden mukaan sääntely voi kaventaa ihmisten toimijuutta ja erityisesti vapaan kansalaistoiminnan kenttää, jos sääntely on liian yksityiskohtaista.⁹⁷ Hankkeessa ei nähty tarvetta lähteä selvittämään vapaaehtoistoimintaa koskevan erillislainsäädännön säätämistä.

Kysymykset:

Näettekö tarvetta sille, että Suomessa selvitettäisiin vapaaehtoistoimintaa koskevan erillislain säätämistä?

5.2.1.2 Työttömän oikeus toimia vapaaehtoisena

Hankkeen sidoryhmähaastatteluissa yhdeksi keskeisimmäksi lainsäädännölliseksi haasteeksi kuvattiin työttömyysturvalain sääntely koskien työttömän oikeutta toimia vapaaehtoisena. Työttömyysturvalain (1290/2002) 2 luvun 4 §:ssä säädetään, että työnhakijalla on oikeus työttömyysetuuteen siltä ajalta, jona hän palkatta osallistuu *tavanomaiseen yleishyödylliseen vapaaehtoistyöhön* tai *tavanomaiseen talkootyöhön*. Työnhakijalla, joka palkatta työskentelee yrityksessä tai *sellaisissa tehtävissä, jotka yleisesti tehdään työsuhteessa tai yritystoimintana, ei ole*

⁹⁵ VM212:00/2018

⁹⁶ Oikeusministeriö (2021). Sidoryhmähaastatteluiden yhteenveto

⁹⁷ Oikeusministeriö (2021). Sidoryhmähaastatteluiden yhteenveto

oikeutta työttömyysetuuteen. Työnhakijan työttömyysetuuden saamisen työvoimapoliittisista edellytyksistä annetaan työttömyysetuuden maksajaa sitova työvoimapoliittinen lausunto.

Lain perustelujen ja työ- ja elinkeinoministeriön ohjeen (TEM/2414/03.01.04/2018) mukaan sääntelyn tarkoituksena on ollut yhdenmukaistaa lain soveltamiskäytäntöjä ja parantaa niiden ennakoitavuutta sekä mahdollistaa ihmisten osallistuminen talkoo- ja vapaaehtoistoimintaan ilman vaikutuksia henkilön saamaan työttömyysturvaan. Lain esitöissä todetaan, että vapaaehtoistyötä koskevan säännöksen puuttuminen on osaltaan vähentänyt ihmisten osallistumista yhteiskunnallisesti merkittävään vapaaehtoistoimintaan. Perusteluissa myös todetaan, että säännöksellä pyritään estämään työelämän vääristymistä.⁹⁸

Huolimatta lain tarkoituksesta, työttömyysturvalain sääntely on käytännössä osoittautunut joidenkin järjestöjen toiminnassa jopa keskeisimmäksi järjestön vapaaehtoistoimintaa haastavaksi seikaksi. Näiden järjestöjen toiminnassa on tullut säännöllisesti vastaan tilanteita, joissa työttömät henkilöt eivät ole uskaltaneet tulla mukaan järjestön toimintaan, koska sen on pelätty vaikuttavan kielteisesti työttömyysetuksiin. Haastatteluissa nousi esiin myös yksi tapaus vuodelta 2020, jossa vapaaehtoisen työttömyysetuudet oli evätty työvoimatoimiston päätöksellä järjestössä tehtävän vapaaehtoistehtävän vuoksi. Päätöksen perusteena oli, että kriisipuhelinpäivystys on sellainen tehtävä, josta jollekin toiselle maksetaan palkkaa.⁹⁹ Myös Suomi.fi –sivuston kautta on tullut käyttäjän palaute siitä, että työttömyysturvalain sääntely on estänyt työttömän osallistumisen vapaaehtoistoimintaan.

Työ- ja elinkeinoministeriön työnvälitystilaston mukaan työvoimapoliittisia lausuntoja, joissa työnhakijan oikeus työttömyysetuuteen on evätty sillä perusteella, että työnhakija työskentelee palkatta yrityksessä tai sellaisissa tehtävissä, jotka yleisesti tehdään työsuhteessa tai yritystoimintana (TTL 2 luku 4 § 2 mom.) on annettu eri henkilöille vuonna 2019 arviolta noin 390, vuonna 2020 arviolta noin 420 ja vuonna 2021 arviolta noin 540. Kyseisten lausuntojen antaminen on 1.10.2021 alkaen valtakunnallisesti keskitetty Uudenmaan TE-toimistolle. Keskittämällä turvataan soveltamis- ja ratkaisukäytännön yhdenmukaisuutta. Jos TE-toimisto voi suoraan todeta, että kyse on tavanomaisesta vapaaehtois- tai talkootyöstä, asia voidaan ratkaista siinä TE-toimistossa tai työllisyyden edistämisen kuntakokeilussa mukana olevassa kunnassa, jossa työnhakija on asiakkaana.

Sidosryhmien haastatteluista syntyy kuitenkin kuva, että varsinaisten päätösten lukumäärän suhteellisesta vähäisyydestä huolimatta nykyinen oikeustila on luonut kentälle niin sanotun pelotevaikutuksen, jonka vaikutukset ovat laajemmat kuin varsinaisten työvoimapoliittisten päätösten määrä viestittää. Sidosryhmät ovat epävarmoja siitä, minkälainen vapaaehtoistoiminta täyttää lain edellytykset toiminnan tavanomaisuudesta ja yleishyödyllisyydestä, ja siitä, minkälainen toiminta on sellaista, josta ei jossain muualla maksettaisi palkkaa. Hankkeessa käydyissä haastattelukierroksen jälkeen tehdyissä jatkoselvityksissä on myös noussut esiin, että käytännön tasolla tilannetta hankaloittaa se, että työttömyysetuuden maksaminen keskeytetään sinä aikana, kun vapaaehtoistoiminnan luonnetta ja sen vaikutuksia työttömyysetuuden maksamiseen arvioidaan. Hankkeen sidosryhmät ovatkin tuoneet esiin, että perusteet työttömyystukien

⁹⁸ HE 88/1997 vp

⁹⁹ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

eväämiseen näyttäytyvät järjestöille epäselvinä, ja tästä syystä järjestöjen on mahdotonta antaa selkeitä ohjeistuksia asiasta omille vapaaehtoisilleen.¹⁰⁰ Yksittäisellä työnhakijalla on kuitenkin aina mahdollisuus olla yhteydessä TE-toimistoon sen selvittämiseksi, mikä vaikutus tietyllä konkreettisella toiminnalla olisi hänen työttömyysturva-oikeuteensa. Jos kyse on selvästi työttömyysturvalaissa tarkoitetusta tavanomaisesta yleishyödyllisestä vapaaehtoistyöstä tai tavanomaisesta talkootyöstä, asian käsittelystä ei välttämättä aiheudu viivettä työttömyysetuuden maksamiseen.

Lainsäädäntöön liittyvät epävarmuudet ovat johtaneet joissain tapauksissa esimerkiksi siihen, että työkykyiset ja työttömäksi jääneet iäkkäämmät henkilöt eivät ole uskaltaneet tulla mukaan entistä ammattiaan muistuttavaan vapaaehtoistoimintaan. Järjestöjen mukaan vapaaehtoistoiminta olisi hyvä keino pitää yllä työkykyä ja tietotaitoa. Nykyistä tilannetta pidetään harmillisena.¹⁰¹ Epäselvän oikeustilan on katsottu vaikuttavan myös erityisen epäsuotuisasti maahan muuttaneiden henkilöiden asemaan. Maahan muuttaneiden ihmisten kanssa työskentelevän järjestön edustajat ovat tuoneet esiin, että heidän toimintaansa mukaan tuleva ei-suomenkielinen on usein työtön, ja vapaaehtoistoiminta nähdään väylänä saada työllistymistä tukevaa kokemusta suomalaisessa järjestössä toimimisesta. Epävarmuus työttömyysturvalain sääntelyn vaikutuksista johtaa ajoittain kuitenkin siihen, että ihmiset eivät uskalla tulla mukaan toimintaan.

Vapaaehtoistoiminnan aseman turvaamiseksi olisikin tärkeää, että järjestöt voisivat omassa toiminnassaan tuoda esiin vapaaehtoistoiminnan tekijälleen tuomat myönteiset vaikutukset, kuten sosiaalisten verkostojen karttumisen sekä järjestöstä saatavan työllistymistä tukevan kokemuksen¹⁰². Vapaaehtoistyö.fi –palvelun kautta toteutetun vapaaehtoisille suunnatun kyselyn mukaan jopa 18,5 % (n=210) kyselyyn vastanneista henkilöistä oli oman arvionsa mukaan työllistynyt vapaaehtoistoiminnan avulla. Toiminnassa kartutetut taidot, osaaminen ja kokemus, verkostojen luominen, aktiivinen osallistuminen ja uusien mielenkiinnon kohteiden löytyminen luovat toisinaan mahdollisuuksia uuden uran tai työpaikan löytymiselle.¹⁰³ Myönteisten vaikutusten markkinoiminen nähdään kuitenkin haastavana, sillä pahimmassa tapauksessa vapaaehtoistoimintaan mukaan tulemisen pelätään katkaisevan työttömän vapaaehtoisen työttömyysetuudet. Tämän on arvioitu puolestaan hankaloittavan entisestään työttömän ihmisen elämää. Tilanteen katsottiin voivan vaikuttaa jopa yksilön mielenterveyteen, kun työtön ihminen ei voi osallistua omaa osaamista kehittäväan ja yhteisölliseen toimintaan.¹⁰⁴

Epäselvyydet työttömän oikeudessa osallistua vapaaehtoistoimintaan ovat nousseet esiin molemmissa edellä mainituissa valtioneuvoston selvityksissä. Työttömyysturvalain sääntelyä ei ole havaintojen johdosta kuitenkaan päädytty muuttamaan. Lain kyseinen säännös on edelleen voimassa pitkälti samassa muodossa kuin se tuli voimaan vuonna 1997. Havaintojen johdosta työ- ja elinkeinoministeriön ja työvoimatoimistojen ohjeita on kuitenkin päivitetty, jotta lain salliva tarkoitus tulisi ohjeista paremmin esiin.

¹⁰⁰ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

¹⁰¹ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

¹⁰² Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

¹⁰³ Vapaaehtoistyö.fi (2021).

¹⁰⁴ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

Järjestöjen esiin tuomat haasteet vaikuttavat tänä päivänä kohdistuvan kuitenkin erityisesti sellaisiin tilanteisiin, joissa vapaaehtoistoiminta on luonteeltaan jollain tavoin ”vaativampaa” tai ihmisen aikaisempaa ammattia joltain osin muistuttavaa toimintaa. Keskeistä on myös se, että lain soveltamisesta koskevan ohjeistuksen sallivasta sanamuodosta huolimatta lain sanamuoto mahdollistaa työttömyysetuuksien eväämisen tilanteissa, joissa vapaaehtoistehtävän katsotaan rinnastuvan sellaiseen tehtävään, josta maksetaan jossain muualla palkkaa. Tilanne on hankala, sillä monissa tilanteissa eron tekeminen niin sanotun ammattitehtävän ja vapaaehtoistehtävän välillä on haastavaa tai jopa keinotekoista.

Tällaisia tilanteita voi tulla vastaan esimerkiksi, jos entinen IT-alan ammattilainen haluaa toimia digitukena, sote-alan ammattilainen haluaa toimia vapaaehtoisena sairaalassa (esim. OLKA-toiminta), tai jos valokuvaaja haluaa tehdä omaa ammattiaan vastaavia vapaaehtoistehtäviä työttömyytensä aikana. Myös erilaisia vaativiakin pelastusalan tehtäviä tehdään vapaaehtoisuuteen perustuen. Tiedossa on myös, että erilaisissa ESR- ja Leader –hankkeissa toimii hankeavustajina vapaaehtoisia. Kuten edellä luvussa 3.3 on todettu, on järjestösektori ammattimaistunut ja tämä haastaa entisestään lain soveltamista nykyisessä muodossaan.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ylläpitämällä Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtaminen –sivustolla todetaan, että rajanveto tavanomaisen, yleishyödyllisen vapaaehtoistyön ja ”tehtävän, joka yleisesti tehdään työsuhteessa tai yritystoimintana” välillä ei aina ole yksinkertainen. Sivustolla tuodaan myös esiin suositus, että lainsäädäntöä tulisi selkiyttää, jotta työttömät työnhakijat voisivat olla mukana vapaaehtoistoiminnassa ilman huolta toimeentulon menetyksestä.¹⁰⁵

Haasteellisen tilanteen korjaamiseksi vaikuttaisikin olevan tarpeen, että työttömyysturvalain säännöksen mahdollinen uudistamistarve otettaisiin tarkasteltavaksi. Myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ylläpitämällä Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtaminen –sivustolla todetaan, että kyseistä lainsäädäntöä tulisi selkiyttää, jotta työttömät työnhakijat voisivat olla mukana vapaaehtoistoiminnassa ilman huolta toimeentulon menetyksestä.¹⁰⁶ Sääntelyn tarkastelussa tulisi ottaa huomioon edellä mainitut havainnot, ja punnita sääntelyn merkitystä ja vaikutuksia vapaaehtoistoiminnan kenttään. Arvioinnissa tulisi huomioida vapaaehtoistoimintaan osallistumisesta tekijälleen koituvat hyödyt sekä mahdolliset työelämän vääristymisen haitat. Kuten vapaaehtoistoiminnan tutkimus osoittaa, vapaaehtoistoiminta on tällä hetkellä niin sanotusti keskiluokkaista ja vapaaehtoistoiminnan haasteeksi on koettu, että toimintaan mukaan tulevat vapaaehtoiset tulevat suhteellisen rajallisista taustoista. Jotta eriytymiskehitys ei jatkuisi, tulisi lainsäädännön tukea erityisesti heikommassa asemassa olevien ihmisen mahdollisuuksia käyttää osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksiaan. Vapaaehtoistoimijoiden tulisi olla mukana tarkastelemassa lain säännöksen uudistamistarpeita.

Kysymykset:

Onko toiminnassanne tullut esiin haasteita liittyen työttömän oikeuteen toimia vapaaehtoisena?

¹⁰⁵ THL. *Järjestöpositiivinen kunta on hyvinvoinnin voittaja.*

¹⁰⁶ THL. *Järjestöpositiivinen kunta on hyvinvoinnin voittaja.*

5.2.1.3 Muut lainsäädännölliset haasteet

Muut esiin nousseet lainsäädännölliset haasteet liittyivät pääasiassa kulukorvausten maksamiseen, ja vapaaehtoisten palkitsemiseen. Näiden osalta kyse oli kuitenkin enemmän tiedon puutteesta eikä varsinaisesti lainsäädännössä olevista muutostarpeista. Kiinnostavaa on, että esimerkiksi kulukorvauksiin liittyvää tietoa on kerättyä Suomi.fi-sivuston vapaaehtoistyön-alasivustolla¹⁰⁷. Sidosryhmät eivät kuitenkaan ole tietoisia sivuston olemassa olosta. Tätä aihetta käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa. Epätietoisuus sääntelyn sisällöstä on johtanut joissain yhdistyksissä esimerkiksi siihen, että vapaaehtoisille ei makseta kulukorvauksia lainkaan, jotta korvausten osalta ei meneteltäisi väärin.

Tietoa kaivattiin myös vapaaehtoistoiminnassa tarvittavista vakuutuksista ja vastuukysymyksistä. Osittain tietotarpeet liittyivät kuitenkin tietyillä erityisillä toimialoilla tarvittaviin lupiin ja vakuutuksiin, ei niinkään yleisesti esimerkiksi tapahtumien järjestämisessä tarvittaviin lupiin ja vakuutuksiin. Suomi.fi-sivustolle on kerätty tapahtumanjärjestäjän muistilistan alle keskeiset tapahtumissa tarvittavat luvat ja ilmoitusvelvollisuudet.

Tapahtumien järjestämiseen liittyen tuotiin esiin haasteita löytää mukaan riittävä määrä järjestyksenvalvoja. Haaste korostui erityisesti maaseudulla ja kylissä. Tapahtumiin ei saada vaatimusten mukaista määrää järjestyksenvalvoja, sillä järjestyksenvalvojakortin hankkiminen maksaa ja vaatii opiskelua. Tarpeen voisikin olla tarkastella, onko pienten tapahtumien järjestyksenvalvojakorttivaatimusta mahdollista keventää joltain osin. Haasteeksi on noussut myös taajamatapahtumiin liittyvä liikenteen katkaisuvaatimus, jonka perusteella ajoneuvolla ei voi ajaa väkijoukkoon. Myös tietyökortin vaatiminen tienvarsisiivouksissa ja talkoissa on mainittu vapaaehtoistoimintaa haastavaksi seikaksi maaseudulla ja kylissä.

Yhtenä haasteena nousi esiin vuokrataloyhtiöiden yhteistilojen käyttöä koskevien säännösten sisältö. Vuokrataloyhtiöissä vaaditaan hyväksyntä yhteistilojen käytölle, ja käytännössä moni mielekäs käyttö on estetty, kun asukastoimikunta ei ole hyväksynyt käyttöä. Tilat ovat usein suurella vajaakäytöllä tai vain pienen asukasjoukon käytössä.¹⁰⁸ Ympäristöministeriössä on parhaillaan käynnissä yhteishallintolain (laki yhteishallinnosta vuokrataloissa 649/1990) uudistus¹⁰⁹, jonka lähtökohtana on vuokratalojen asukkaiden päätösvallan ja vaikutusmahdollisuuksien vahvistaminen omaa asumistaan koskevissa asioissa ollaan parhaillaan muuttamassa. Vapaa!-Fri! –hankkeessa esiin nousseet havainnot vuokrataloyhtiöiden yhteistilojen käytössä ilmenneistä haasteista on välitetty ympäristöministeriölle lain uudistustyössä hyödynnettäväksi.

Haastatteluissa nousi myös esiin ajatus siitä, tulisiko vanhusten parissa toimivilta ihmisiltä voida tarkistaa rikosrekisteriote samalla tavoin, kuin lasten kanssa parissa toimivilta. Myöhemmin hankkeen aikana esiin on nostettu esiin myös huomioita, jotka liittyvät epävarmuuteen siitä, missä tilanteessa kunta voi toimia yhdistyksen ottaman lainan takaajana.

Kysymykset:

¹⁰⁷<https://www.suomi.fi/kansalaiselle/oikeudet-ja-velvollisuudet/perusoikeudet-ja-vaikuttaminen/opas/vapaaehtoistyo>

¹⁰⁸ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

¹⁰⁹ Yhteishallintolain uudistus, VN/325/2021

Onko toiminnassanne noussut esiin lainsäädännöstä tai viranomaisvaatimuksista johtuvia haasteita?

5.2.2 Viranomaistieto ja sen saatavuus

Kuten edellä on tuotu esiin, näyttäytyy vapaaehtoistoimintaa koskeva lainsäädäntökehikko vapaaehtoistoimijoille pirstaleisena. Vapaaehtoistoimintaa koskevan viranomaistiedon löydettävyyttä pyrittiin edistämään jo vuonna 2015 käynnistetyssä valtiovarainministeriön hankkeessa. Hankkeen työryhmän suositusten mukaisesti luotiin verkkosivu, jonne kerättiin keskeistä vapaaehtoistoimintaa koskevaa viranomaistietoa. Sivusto luotiin ensin demokraatia.fi -sivustolle, josta sen sisällöt siirrettiin myöhemmin Suomi.fi -sivustolle. Oikeusministeriö vastaa alasivuston sisällön päivittämisestä.

Hankkeen sidosryhmät eivät kuitenkaan ole tietoisia mainitun alasivuston olemassaolosta ja saatavilla olevasta viranomaistiedosta. Suomi.fi -sivuston näkyvyyden kehittäminen onkin yksi keskeinen hankkeen kehittämiskohde. Sivuston olemassa oloa on tuotu esiin hankkeen aikana toteutetussa viestintäkampanjassa. Suomi.fi -sivuston olemassa oloa voitaisiin tuoda esiin esimerkiksi vapaaehtoistyö.fi ja toimeksi.fi -sivustoilla, joita järjestöt eri puolella Suomea käyttävät säännöllisesti.

Kysymykset:

Onko Suomi.fi -sivustolla oleva vapaaehtoistoimintaa koskeva alasivusto teille tuttu?

Miten sivuston tunnettavuutta voitaisiin parantaa?

5.2.3 Oikeusministeriön koordinaatiovastuu

Valtiovarainministeriön hankkeen yhtenä painopisteenä oli selvittää vapaaehtoistoiminnan koordinaation tarvetta valtioneuvostossa. Hankkeen työryhmän suositusten mukaisesti oikeusministeriö määriteltiin vapaaehtoistoiminnan koordinoinnin vastuuministeriöksi. Suosituksen mukaan koordinoinnilla tarkoitettiin vapaaehtoistoiminnan kentän seuraamista sekä kehittämishankkeiden yhteensovittamista valtioneuvostossa ja asiasta tiedottamista.¹¹⁰Vapaa!-Fri! -hankkeen sidosryhmähaastattelussa kävi kuitenkin ilmi, että oikeusministeriön koordinaatiovastuu ei ole sidosryhmille tuttu asia.

”Tämä oli yllättävä tieto, että tällainen koordinaatiovastuu on olemassa.”

Oikeusministeriön koordinaatiovastuun merkitystä on pohdittu hankkeen aikana. Sidoryhmät ovat tuoneet esiin, että valtioneuvostosta asioille löytyy yleensä luontevasti yksi ministeriö ja yhdyshenkilö, mutta vapaaehtoistoiminnalle ei tunnu tällaista vastuutahoa olevan. Tähän katsottiin vaikuttavan myös sen, että vapaaehtoistoiminnalle ei ole yleistä lainsäädäntökehikkoa, vaan toimintaa ohjaavat yksittäiset hajallaan olevat säännökset.

Haastateltavat toivat esiin, että koordinoivalta ministeriöltä kaivataan vapaaehtoistoiminnan tueksi alan tutkimusta, tietoa, neuvontaa, ohjaamista ja kokoavaa näkemystä. Käynnissä olevaa hanketta pidettiin erittäin tervetulleena. Koordinaatiovastuuseen liittyen tuotiin esiin, että kun vapaaehtoistoiminnan roolista keskustellaan eri yhteyksissä, esimerkiksi palvelujen kehittämiseen liittyen, eri toimijoiden toisistaan poikkeavat näkökulmat tekevät kehittämistyöstä haastavaa.

¹¹⁰ Valtiovarainministeriö (2015)

Näkökulmat voivat vaihdella verotuksen, osallisuuden tai hyvinvoinnin lisäämisen välillä ja näissä tilanteissa koordinoiva ote ja ymmärrys vapaaehtoistoiminnan hyödyistä ja siihen liittyvistä erityisistä näkökulmista olisi tarpeen. Tärkeänä on pidetty, että ministeriössä kehitetty ymmärrys vapaaehtoistoiminnan yhteiskunnallisesta merkityksestä leviäisi myös paikallisten toimijoiden päätöksentekoon.

Säädösten sujuvoittamisen toimeenpanoryhmän alatyöryhmä suositti vuonna 2019 työnsä lopuksi epävirallisen foorumin perustamista viranomaisten ja kansalaisyhteiskunnan välille. Ajatuksena oli, että tieto kansalaisyhteiskuntaan ja vapaaehtoistoimintaan liittyvistä ohjeistuksista ja säädöksistä välittyisi eri viranomaisten välillä sekä viranomaisilta yhdistyksille ja muille kansalaisyhteiskunnan toimijoille. Foorumin oli tarkoitus mahdollistaa myös suora dialogi kansalaisyhteiskunnan toimijoiden ja viranomaisten välillä.

Tällaista foorumia ei ole perustettu, mutta vakituisen foorumin viranomaisten ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden välille tarjoaa muun muassa oikeusministeriön yhteydessä toimiva kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE. Sen tarkoituksena on edistää kansalaisyhteiskunnan ja viranomaisten välistä yhteistyötä sekä kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä. Neuvottelukunta edistää myös vuoropuhelua hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Valtioneuvosto on asettanut tammikuussa 2022 uuden KANEn nelivuotiskaudeksi. Tämä raportti tullaan käsittelemään uudessa KANE:ssa ja tätä kautta hankkeessa esiin tulleet havainnot saadaan myös neuvottelukunnan tietoon.

5.2.4 Ymmärrys vapaaehtoistoiminnan merkityksestä

Monet haastateltavat kokivat yhdeksi keskeiseksi vapaaehtoistoimintaan kohdistuvaksi haasteeksi sen, että päättäjillä ei ole riittävä ymmärrystä vapaaehtoistoiminnan yhteiskunnallisesta merkityksestä. Monet haastateltavat toivoivat, että hankkeen kautta välitettäisiin päättäjille tietoa vapaaehtoistoiminnan merkityksestä ja vaikutuksista kuvaamalla esimerkiksi erilaisia vapaaehtoistoiminnan vaikuttavuusketjuja sekä luomalla kokonaiskuva vapaaehtoistoiminnan kentästä. Tietoa tarvittaisiin ainakin siitä, miten vapaaehtoistoiminnan kenttää on organisoitu, mitä toimintaa se pitää sisällään ja mikä merkitys sillä on yhteiskunnalle.

Tiedon lisäämisellä toivottiin voivan kannustaa viranomaisia niin valtakunnallisella kuin paikallistasollakin luomaan uudenlaisia kumppanuuksia kansalaisyhteiskunnan kanssa. Valtakunnallinen tietoperusta ja kokemus siitä, miten esimerkiksi kunnassa voidaan tukea vapaaehtoisvoimin tehtyä toimintaa, auttaisi kuntia ottamaan uusia vapaaehtoistoimintaa hyödyttäviä malleja käyttöön.¹¹¹

CEV:in julkilausumassa nostetaan esiin tarve lisätä poliittisten päättäjien, julkisen hallinnon sekä vapaaehtoistoiminnan kentän välistä vuoropuhelua. Julkilausuman mukaan eri toimijoiden tulisi käydä vuoropuhelua vapaaehtoistoimintaan liittyvistä ja siihen vaikuttavista asioista säännöllisesti ja jäsennellysti. Julkilausumassa todetaan lisäksi, että vapaaehtoisten panos ja vapaaehtoiset tulisi hyväksyä keskeiseksi tekijäksi ja yhteistyökumppaniksi, kun yhteiskunnassa mietitään ratkaisuja ihmisten yhteenkuuluvuuden rakentamiseksi. Julkilausuman mukaan vapaaehtoistoiminta tulisi tunnistaa erilaisten aineellisten palvelujen tuottamisen lisäksi myös eri väestöryhmien välisten siteiden ja keskinäisen kunnioituksen rakentajana. Julkilausuman suosituksen mukaan on tärkeää,

¹¹¹ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

että vapaaehtoistoimintaa tukevia ja edistäviä demokraattisia ja osallistavia rakenteita kehitetään.
112

Kysymykset:

Tulisiko vapaaehtoistoimintaa hyödyntää johdonmukaisemmin erilaisissa yhteiskunnan toiminnoissa? Missä?

5.2.5 Vapaaehtoistoiminnan rahoitus

Vapaaehtoistoiminnan rahoitus on noussut hankkeessa esiin yhtenä keskeisenä ja ajankohtaisena vapaaehtoistoiminnan toimintakykyyn vaikuttavana kokonaisuutena. Vapaaehtoistoiminta saa rahoitusta eri lähteistä, ja hankkeessa keskusteluun ovat nousseet erityisesti valtionavustukset, kunta-avustukset, Leader-rahoitus sekä yksityinen varainhankinta. Tässä luvussa käydään läpi kaikki rahoitusta koskevat havainnot, vaikka esiin tulleissa havainnoissa on osittain kyse nimenomaan paikallistasoon liittyvistä kokonaisuuksista, joita käsitellään muilta osin raportin seuraavassa luvussa.

Hankkeen sidosryhmät ovat tuoneet esiin, että monet rahoitusinstrumentit koetaan usein vaikeiksi ja tämä muodostuu raskaaksi erityisesti pienille toimijoille. Rahoitushakuja ja raportointia tehdään usein vapaaehtoisvoimin, ja hakuihin kuluu paljon aikaa. Hankkeen sidosryhmät ovatkin esittäneet yleisen toiveen byrokratian keventämisestä erilaisissa haku- ja raportointimenettelyissä.¹¹³ Esiin on noussut myös toive siitä, että eri rahoitushauissa huomioitaisiin myös yhdistysmuodon ulkopuolella toimivat ryhmät. Näin on menetelty esimerkiksi Inarissa, jossa kunta-avustukset on ulotettu koskemaan myös rekisteröimättömiä ryhmiä.¹¹⁴¹¹⁵

”Järkyttävää huomata kuinka paljon menee rahoituksen hakemiseen työaikaa. Siellä pitäisi olla kokoaikainen työntekijä tekemässä sitä. Raportointi on meidän aikakauden juttu, ei alussa mennyt aikaa näin paljon. Ymmärrän raportoinnin merkityksen, mutta milloin se kääntyy itseään vastaan?”

Yksi keskeinen hankkeessa esiin noussut huomio on se, että Suomessa ei ole olemassa sellaista keskitettyä tahoa, joka auttaisi kansalaisjärjestöjä ja muita kansalaistoimijoita löytämään niille suunnattuja avoimia rahoitushakuja ja opastamaan rahoitushakujen tekemisessä. Eri alueille on syntynyt toisistaan poikkeavia käytäntöjä sen suhteen, mistä tällaista tietoa voidaan saada. Tärkeää olisi ymmärtää paremmin, minkälaisia vaikutuksia nykyisellä tilanteella on kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksiin ja olisiko nykyistä tilannetta mahdollista kehittää esimerkiksi siihen suuntaan, miten yritys kentällä on menetelty. Yrityksille on tarjolla erilaista rahoitusneuvontaa ja tukea sekä kuntien että kuntien omistamien elinkeino- ja kehitysyhtiöiden kautta.

Valtionavustustoimintaa kehitetään ja digitalisoidaan parhaillaan valtiovarainministeriön viisivuotisessa hankkeessa (VM212:00/2018). Hankkeen tavoitteena on tehdä valtionavustustoiminnasta entistä sujuvampaa ja vaikuttavampaa. Hankkeessa on muun muassa selvitetty tuotonjakoministeriöiden erilaisia järjestöjä koskevia valtionavustuskäytäntöjä. Hankkeen järjestöjaosto on myös esittänyt, että valtionavustusmenettelyssä järjestön osallisuuden

¹¹² Blueprint for European volunteering 2030

¹¹³ Oikeusministeriö (2021). Sidoryhmähaastatteluiden yhteenveto

¹¹⁴ Oikeusministeriö (2021). Sidoryhmähaastatteluiden yhteenveto

¹¹⁵ Inarin kunnan internet-sivu

vahvistamista arvioitaessa otettaisiin huomioon, minkälainen merkitys mahdollisella vapaaehtoistoiminnalla on järjestössä.¹¹⁶

Hankkeen sidosryhmien mukaan on joltain osin epäselvää, voidaanko valtionavustuksilla kehittää ja järjestön vapaaehtoistoimintaa. Käytäntöjen katsottiin myös vaihtelevan eri valtionapuviranomaisten kesken. Esiin tuotiin, että esimerkiksi sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA rahoituksessa hallituksen jäseniä ei lasketa vapaaehtoisiksi, vaikka toiminta perustuisi vapaaehtoisuuteen. STEAn katsottiin kuitenkin suhtautuvan myötämielisesti avustushakemuksiin, joissa on mukana vapaaehtoisten tukeminen. Esimerkiksi vapaaehtoisten työnohjauksen kulut on hyväksytty hankkeen kuluina. Opetus- ja kulttuuriministeriön yleisavustuksen piirissä vapaaehtoistoiminnan kehittämistä ei ole yhden esimerkin mukaan puolestaan hyväksytty rahoitettavaksi toiminnaksi.¹¹⁷ Kuten edellä on todettu, edellyttää vapaaehtoistoiminta johtamista ja koordinaatiota ja vapaaehtoisten koulutuspolkujen miettimistä. Tärkeää olisikin varmistaa, että vapaaehtoistoiminnan kehittämiseen ja vapaaehtoisten tukemiseen on tarjolla valtion rahoitusta. Tuetun vapaaehtoistoiminnan mallin rahoittamista on käsitelty tarkemmin luvussa 4.5.

Kunta-avustuksiin liittyen hankkeessa on noussut esiin huoli siitä, mitä tapahtuu sosiaali- ja terveysalan järjestöille myönnettäville avustuksille hyvinvointialueiden perustamisen johdosta. Tärkeää olisi, että kunnat eivät tulevaisuudessa kaavamaisesti tai muuten suoraviivaisesti sulkisi kunta-avustusten ulkopuolelle minkään muodollisen toimialan verkostoja tai järjestöjä, sillä sosiaali- ja terveysalan yhdistykset jatkavat edelleen toimintaansa yksittäisen kunnan alueella. Sosiaali- ja terveysalan järjestöjen toiminta voi käytännössä olla muillekin aloille paikantuvaa toimintaa. Kannattavaa voisikin olla erilaisen toiminnan tukeminen toimialojen tukemisen sijasta.

Leader-rahoituksella on nähty olevan keskeinen asema maaseudun kehittämisessä. Leader-rahoitusrakenteen katsottiin vaikuttavan ja jäsentävän vahvasti sitä, miten maalla ”hoidetaan hommia”.¹¹⁸ Leader-rahoitukset voivat toimia myös kuntia ja kansalaistoimijoita yhteen tuovana mekanismina. Monissa kunnissa Leader-rahoitushakuja mietitään yhdessä paikallisjärjestöjen ja kunnan virkahenkilöiden kesken,¹¹⁹ ja kunta-avustus voi toimia esimerkiksi suuremman Leader-rahoituksen omarahoitusosuutena. Joissain kunnissa on käytössä myös menettely, jossa kunta antaa yhdistykselle lainan ikään kuin Leader-rahoituksen ennakkona. Mainittu menettely helpottaa hankkeiden toteuttamista käytännön tasolla, sillä Leader-rahoituksessa avustuksen saa käyttöön syntyneitä kuluja vastaan. Kunnat ovat toisinaan taanneet myös yhdistysten ottamia lainoja. Järjestöpuolella tällaista kunnan tarjoamaa apua on pidetty arvossa.

Hankkeessa on noussut esiin, että yhdistykset toivovatkin saavansa esimerkiksi kunnilta tulevaisuudessa enemmän tukea rahoitushauissa sekä niihin tarvittavan osaamisen kehittämisessä että kokonaan uusien rahoitusmuotojen hyödyntämisen opettelussa. Esiin on myös tuotu ajatusta valtakunnallisen ”kansalaistoiminnan Business Finlandin” perustamisesta, joka tukisi

¹¹⁶ Valtiovarainministeriö (2021)

¹¹⁷ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

¹¹⁸ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

¹¹⁹ Kunnan virkahenkilöt voivat auttaa esimerkiksi sen kartoittamisessa, minkälaisia Leader-avustuksia yhdistysten esittämiin kehittämisideoihin voisi olla tarjolla ja miten kunta voisi olla omalla toiminnallaan tukemassa hankkeen toteutusta.

järjestökenttää rahoitushakuprosessissa sekä neuvoisi esimerkiksi vapaaehtoistoimintaan liittyvän viranomaistiedon kanssa.

Hankkeen kuntapiloteissa on noussut esiin myös vapaaehtoistoimijoiden oman varainhankinnan helpottaminen. Joissain kunnissa paikalliset yhdistykset ovat pyytäneet kunnalta tukea erilaisten varainhankintakeinojen opettelemiseksi. Myös OECD:n Civic Scan Space of Finland raportissa on tunnistettu tarve levittää tietoa pienten kansalaistoimijoiden mahdollisuuksista kerätä varoja omaan toimintaansa uuden pienkeräysmenettelyn¹²⁰ avulla. Raportissa todetaan, että rahankeräyslain kokonaisuudistus, jossa otettiin käyttöön mainittu kevyt pienkeräysmenettely, on ollut myönteinen askel, sillä se mahdollistaa varojen keruun kevyen menettelyn avulla. Raportissa kuitenkin huomautetaan, että tästä muutoksesta ei juurikaan tiedetä kansalaistoimijoiden kentällä ja harvat käyttävät hyväkseen uutta mahdollisuutta. Raportissa suositellaan, että uudistuksesta tiedotettaisiin ja järjestöt ja kansalaisaktivistit tietäisivät miten tätä erityisesti pieniä toimijoita hyödyttävää menettelyä käytetään.¹²¹

Pienkeräystä on hyödynnetty myös niin sanotun osallistuvan rahoituksen pilotoinnissa, jossa Tampereen ja Tuusulan kunnat yhteiskokeilussa tarjosivat vastinrahoitusta sellaisille kansalaistoimijoiden hankkeille, joihin oli saatu kerättyä varoja joko joukkorahoituksen tai rahankeräyksen keinoin. Vaikka kokeilujen yhteisessä tavoitteessa luoda kuntalaisten omaehtoisuuteen kannustava malli, ei aivan täysin onnistuttu, nähtiin mallin hyödyntämisessä kuitenkin potentiaalia.¹²² Tarpeen voisi olla selvittää tarkemmin, miten kunta voisi omalla toiminnallaan tukea uusien rahoitusmuotojen käyttöön ottamista ja miten ne suhtautuisivat kunnan olemassa oleviin rahoitusinstrumentteihin.

Kysymykset:

Miten kehittäisitte vapaaehtoistoimintaa, jos rahoituksen reunaehdot sallisivat nykyistä laajemmin vapaaehtoistoiminnan kehittämisen?

Estävätkö rahoituksen reunaehdot vapaaehtoistoiminnan kehittämisen?

Mistä saatte tietoa avoinna olevista toimintaanne sopivista rahoitushauista? Onko teillä tiedossa jokin taho, josta voitte tiedustella avoinna olevia rahoitushakuja?

5.3 Alue- ja paikallistaso

5.3.1 Kunta

5.3.1.1 Yleistä

Hankkeessa on noussut esiin, että kunta voi toiminnallaan vaikuttaa merkittävästi paikallistason vapaaehtoistoiminnan asemaan. Kunnan toiminnan merkitys näyttäytyykin sidosryhmille jopa yhtenä tärkeimpänä vapaaehtoistoiminnan toimintaedellytyksiin vaikuttavana tekijänä.

”Kunnilla on toisaalta valta olla esteenä erilaisille järjestökentän asioille tai sitten kunta voidaan ”virittää” sellaiseksi organisaatioksi, joka tukee ja mahdollistaa erilaista kansalaisyhteiskunnan toimintaa.”

¹²⁰ <https://poliisi.fi/pienkeraykset>

¹²¹ OECD (2021)

¹²² Siikasmaa L. ym.

Kunnan lakisääteisenä tehtävä on edistää kunnan asukkaiden hyvinvointia¹²³ ja parhaimmillaan kunta toteuttaa tätä tehtävää monipuolisesti kunnan eri sektoreilla ja yhteistyössä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa. Vanhusneuvostoille tehdyn kyselyn mukaan järjestöillä ja vapaaehtoisilla koetaan olevan kunnissa merkittävä rooli myös erityisesti ikääntyneiden ihmisten toimintakykyä ylläpitävien palvelujen tuottamisessa.¹²⁴ Kuntien roolin ihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi ja terveyttä koskevien ongelmien ennaltaehkäisyssä on katsottu korostuvan ennestään, kun hyvinvoinnin ongelmia korjaava puoli siirtyy hyvinvointialueille. Kuten edellä on todettu, on vapaaehtoistoiminnalla monipuolisia ihmisten hyvinvointia edistäviä vaikutuksia. Virkeä vapaaehtoistoiminta on myös kunnan vetovoimaisuutta edistävä tekijä. Kiinnostava vapaaehtoistoiminta ja sen kautta ihmiselle syntyvät sosiaaliset verkostot edistävät ihmisten kotiutumista paikkakunnalle. Kunnan etuna onkin tukea ja mahdollistaa monipuolinen vapaaehtoistoiminta kunnan alueella.¹²⁵

Hankkeessa on noussut esiin, että kuntien ja kansalaisyhteiskunnan välisessä yhteistyössä on tapahtunut viime vuosina suuria edistysaskeleita. Hankkeen kuntapilotit myös osoittavat, että monet kunnat ovat kiinnostuneita kehittämään yhteistyötä kansalaistoimijoiden kanssa ja tukemaan toimijoita monipuolisesti niiden toiminnassa. Kuntien ja kansalaistoimijoiden yhteistyössä nähdään kuitenkin vielä kehittämisen varaa.¹²⁶ Hyviä yhteistyön malleja toivotaankin levitettäväksi vielä laajemmin Suomen kuntiin ja olemassa olevan yhteistyön toivotaan kehittyvän vielä enemmän kohti aitoa kumppanuustyöskentelyä, jossa verkostoiksi järjestäytyneet järjestöt ja kunnat ovat keskenään tasavertaisia ja aktiivisessa vuorovaikutuksessa toimivia tahoja. Tällaiseen kumppanuuteen siirtymisen on nähty edellyttävän sekä asenteisiin, rakenteisiin, resursointiin että osaamiseen liittyvää muutosta sekä kuntien että kansalaisyhteiskunnan toimijoiden keskuudessa. Toimiva kumppanuus edellyttää eri osapuolien yhteistä tahtotilaa lähteä kehittämään yhteistyötä. Sidosryhmät ovat tunnistaneet, että keskeistä on osapuolten keskinäinen luottamus ja arvostus toistensa tekemiseen. Luottamuksen ja arvostuksen on katsottu syntyvän sitä kautta, että kunnat ja kansalaistoimijat oppivat toistensa toiminnan sisältöjä ja sen reunaehdoja.¹²⁷

5.3.1.2 Kuntien pysyvät rakenteet turvaavat toiminnan jatkuvuuden

Hankkeessa on tehty havainto siitä, että kuntien, järjestöjen ja muiden kansalaistoimijoiden välistä yhteistyötä ylläpidetään ja turvataan kuntien pysyvillä rakenteilla. Erilaiset rakenteet turvaavat osapuolten säännönmukaiset tapaamiset ja tekevät kumppanuudesta pitkäjänteistä. Yleisenä haasteena onkin tuotu esiin, että henkilövaihdokset ja hankkeiden loppuminen saattavat vaikuttaa merkittävästi yhteistyön jatkuvuuteen. Erilaisia sektorikohtaisia kuntien ja järjestöjen välisiä yhteistyön malleja kehitetään paljon projektirahoituksella. Kyse on usein yhteistyöstä jonkun yksittäisen toimijan kanssa, jolloin projekteissa luodut toimintamallit jäävät pois käytöstä hankerahoituksen päättyessä. Jatkuvan hankekehittämisen on huomattu myös rasittavan kuntien ja kaupunkien asukkaita, jos malleja ei saada juurtumaan osaksi vakituista toimintaa.¹²⁸

¹²³ Kuntalain (410/2015) 1 §:n 2 momentin mukaan kunta edistää asukkaidensa hyvinvointia ja alueensa elinvoimaa sekä järjestää asukkaalleen palvelut taloudellisesti, sosiaalisesti ja ympäristöllisesti kestäväällä tavalla.

¹²⁴ Sosiaali- ja terveysministeriö (2022)

¹²⁵ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

¹²⁶ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

¹²⁷ Oikeusministeriö (2021). Työpajayhteenveto 14.9.2021

¹²⁸ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

Toimiviksi yhteistyötä kehittäviksi ja ylläpitäviksi rakenteiksi on tunnistettu esimerkiksi kuntastrategiaan, hyvinvointikertomukseen ja –suunnitelmaan tehdyt kirjaukset yhteistyön edistämisestä ja vapaaehtoistoiminnan merkityksestä, erilaiset yhdistys- ja osallisuusohjelmat, kylä, asukas-, ja järjestöparlamentit, järjestöyhdyshenkilön aktiivinen toiminta kunnassa, tilojen tarjoaminen kansalaistoimijoille ja esimerkiksi kumppanuuspöydän hyödyntäminen yhteisten asioiden ratkaisemisessa.¹²⁹¹³⁰

Kuntien ja sidosryhmien tuomien kokemusten perusteella toimiva kumppanuus vaikuttaa rakentuvan erilaisten yhteistyömuotojen joustavista yhdistelmistä yksittäisten mallien tai toimintatapojen sijasta. Kunnissa olisikin tärkeää olla kokonaiskuva ja ymmärrys siitä, mistä eri rakenteista ja toimintatavoista kunnassa sovellettavat yhteistyön elementit muodostuvat, ja sovelletaanko niitä tasapuolisesti kaikilla kunnan eri toimialoilla. Hyväksi koetut toimintatavat ja niiden jatkuvuus olisi tärkeää turvata kirjaamalla toimintatavat osaksi kunnan pysyviä rakenteita.¹³¹

5.3.1.3 Hyvän yhteistyön elementit

Seuraavissa kappaleissa on selostettu tarkemmin, minkälaisia seikkoja kuntien kannattaisi huomioida mietittäessä toimivia rakenteita kunnan ja sen alueen kansalaisyhteiskunnan toimijoiden välille. Tärkeänä on ensinnäkin pidetty, että kunnassa olisi käytössä ns. yhden luukun periaate kansalaistoimijoiden asioinnille. Järjestöille ja kuntalaisille on tärkeää olla olemassa selkeä yhteyshenkilö, jonka kautta kunnalle voi antaa syötteitä esimerkiksi yhteistyön kehittämiseksi ja kentällä syntyvien ideoiden viestimiseksi kunnalle. Monissa kunnissa toimiikin hyvinvointikoordinaattori tai vastaava henkilö, jonka tehtäviin kuuluu kunnan ja sen alueen järjestöjen välisen yhteistyön kehittäminen.¹³²

THL:n hallinnoiman TEA-viisarin tulokset osoittavat, että 89 prosenttia kaikista Suomen kunnista on nimennyt hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen koordinaattorin tai vastaavan henkilön kuntaan. Kyselyn mukaan tehtävää hoidetaan pääasiassa osa-aikaisesti tai oman toimen ohella.¹³³ Hankkeessa on selvitetty tarkemmin järjestöyhteistyöstä tai osallisuudesta vastaavien henkilöiden merkitystä paikallisen vapaaehtoistoiminnan tukemisessa. Sidosryhmät ovat nähneet merkittäviä hyötyjä siinä, että kuntaan on palkattu henkilö, jonka tehtävänä on koordinoida ja kehittää yhteistyötä paikallisten järjestöjen ja asukkaiden suuntaan. Olemassa ei ole kuitenkaan yhtä yhteistä työnkuvaa tällaiselle tehtävälle. Vaikuttaa siltä, että kunnissa olisi tarve järjestöyhdyshenkilön työnkuvan rakentamista tukevalle materiaalille, jossa kerrottaisiin erilaisista toimivista yhteistyön muodoista ja niiden vaikutuksista kuntalaisten hyvinvointiin ja kunnan elinvoimaisuuteen. Järjestöyhteistyöstä vastaaville kuntien virkahenkilöille on olemassa alueellisia yhteistyöverkostoja, joista henkilöt saavat vertaistukea ja esimerkkejä omaan toimintaansa. Valtakunnallisella tasolla toimivaa vastaava yhteistyöverkosta ei ole olemassa. Hankkeessa ei ole piirtynyt selvää kuvaa siitä, olisiko tällaiselle valtakunnalliselle verkostolle tarvetta.¹³⁴

¹²⁹ Oikeusministeriö (2021). Työpajayhteenveto 14.9.2021

¹³⁰ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

¹³¹ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

¹³² Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

¹³³ THL: *Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kuntajohdossa – TEA 2021*.

¹³⁴ Hankkeen alkukartoituksessa tuli esiin, että järjestöyhteistyöstä vastaavat kuntien virkahenkilöt kokoontuvat alueellisissa verkostoissa. Ainakin Lapissa, Pirkanmaalla, Jyväskylässä, Satakunnassa ja Pohjois-Savossa hyvinvointikoordinaattorit tai muut järjestöyhteistyöstä vastaavat henkilöt kutsutaan koolle tasaisin väliajoin.

Yhteistyötä edistävänä toimintamallina on pidetty myös erilaisia kunnan virkahenkilöitä ja kansalaistoimijoita yhteen tuovia foorumeita. Tällaisia onkin toivottu perustettavaksi kaikkiin kuntiin. Foorumit toimivat paikkoina käsitellä kunnan ja kuntalaisten yhteisiä asioita sekä syventää toimijoiden välistä vuoropuhelua ja työnjakoa erilaisten asioiden edistämiseksi. Esimerkiksi kumppanuuspöydän¹³⁵ toimintamalliin perustuvaa menettelyä on pidetty toimivana tapana yhteisten asioiden ratkaisemiseksi ja syvemmän yhteistyön luomiseksi. Kiiteltäviä ovat olleet myös erilaiset järjestöparlamentit ja kylien neuvottelukunnat. Nämä foorumit mahdollistavat säännöllisen yhteistyön ylläpitämisen kunnan ja alueen järjestöjen ja muiden toimijoiden kesken. Säännölliset tapaamiset paikallisten järjestöjen ja muiden kansalaistoimijoiden kanssa auttavat kunnan henkilöstöä hahmottamaan minkälaista toimintaa kunnassa ylipäänsä on, ja muodostamaan hyvän yhteistyön perustana olevan luottamussuhteen toimijoiden kanssa. Esiin on myös tuotu, että toimivat yhteistyöverkostot kunnan ja kansalaistoimijoiden välillä mahdollistavat myös erilaisten ilmiö- tai tarveperustaisten yhteistyömallien luomisen kunnassa.¹³⁶

Tällaisten foorumien toimintaa suunniteltaessa on tärkeää tunnistaa, että toiminnan muodostuminen liian byrokraattiseksi voi lamauttaa hyvinkin alkaneen toiminnan. Kritiikkiä on myös annettu sellaisten foorumien toiminnasta, joissa ainoastaan välitetään tietoa kunnan tai eri toimijoiden ajankohtaisista asioista sen sijaan, että niissä kehitettäisiin kunnan ja kansalaistoimijoiden yhteisvoimin ratkaisuja havaittuihin haasteisiin.

Neljännän sektorin toiminnan syntyminen ja sen suosion kasvaminen on kannustanut kuntia miettimään, miten ne voisivat omassa toiminnassaan huomioida neljännän sektorin tyyppisen vapaan kansalaistoiminnan. Monet yhdistyksille suunnatut foorumit eivät tavoita tällaisia vapaampia ryhmiä tai yksittäisiä kuntalaisia. Kunnissa olisikin tärkeää ottaa uudeksi toimintatavaksi tutustua kunnan alueella toimiviin vapaampiin ryhmiin esimerkiksi sosiaalisen median tai vaikkapa nuorisotyöntekijöiden avulla, ja luoda myös näihin toimijoihin jonkinlainen yhteistyösuhde.

Hankkeen sidosryhmähaastatteluissa esitettiin kuitenkin kritiikkiä tilanteista, joissa kunta tai kaupunki on ”ottanut omakseen” alun perin kansalaisyhteiskunnan piirissä kehitettyä toimintaa, kuten BLOCK-partyn järjestämistä tai korona-aikana ikäihmisten ja erityisryhmien auttamista. Haastatellut kyseenalaistivat, miksi hallinnon tulee pystyä tekemään kaikki itse sen sijaan, että annettaisiin tilaa ja tunnustusta vapaan kansalaistoiminnan piirissä tapahtuvalle toiminnalle.

Sen lisäksi, että kunta tapaa säännöllisesti niin kolmannen kuin neljännänkin sektorin kansalaistoimijoita, olisi kunnassa tärkeää miettiä menettelytavat myös heikommassa asemassa olevien ihmisten tavoittamiseksi, ja näiden näkemysten ja mielipiteiden kartoittamiseksi.¹³⁷

Kunnan kansalaistoimijoille tarjoamat tilat on tunnistettu myös yhdeksi kuntien keskeiseksi keinoksi tukea vapaaehtoistoimintaa. Hankkeessa on nostettu esiin, että monilla järjestöillä ei ole rahaa

Kokoonkutsujana toimii esimerkiksi Lapin osalta Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys, Pirkanmaan osalta Pirkanmaan sairaanhoitopiiri ja Jyväskylän osalta Keski-Suomen sairaanhoitopiiri.

¹³⁵ <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2018/1963-kumppanuuspoydan-rakennusopas>

¹³⁶ Esimerkiksi Valli ry:n etsivän vanhustyön verkostokeskuksen toiminnassa on havaittu, että etsivän vanhustyön mallin käyttöönottoa helpottaa, jos kunnassa on valmiina kehitettynä toimivat verkostot kunnan ja eri järjestötoimijoiden välille.

¹³⁷ Oikeusministeriö (2021). Sidoryhmähaastatteluiden yhteenveto

omien tilojen vuokraamiseen ja kuntien rooli tilojen tarjoajana koetaankin merkittävänä.¹³⁸ Vuoden 2020 Järjestöbarometrin mukaan esimerkiksi valtaosa (55 %) sosiaali – ja terveysalan paikallisyhdistyksistä toimii kunnan omistamissa tiloissa. Rungas kolmasosa (35 %) saa tilat kunnalta maksutta käyttöönsä ja viidesosa (20 %) toimii maksullisissa kunnan tiloissa.¹³⁹ Järjestö 2.0 – hankkeen Pohjois-Pohjanmaan maakunnallisessa kehittämistyössä ilmeni, että sen jälkeen, kun kunta oli tarjonnut kansalaistoimijoiden käyttöön ilmaiseksi tiloja, oli kuntaan syntynyt kokonaan uutta kansalaistoimintaa.¹⁴⁰ Samansuuntaisia havaintoja on noussut myös Vapaa!-Fri! –hankkeen kuntapiloteista. Mahdollisuus kokoontua yhteen pohtimaan asioita on synnyttänyt kokonaan uutta toimintaa tai uudenlaista yhteistyötä kansalaisyhteiskunnan sisällä.

Esiin on myös tuotu, että erilaisia rakennettuja asukastaloja ja monikäyttötiloja, joissa esimerkiksi koulurakennuksessa toimii muita asukkaiden palveluita ja vapaa-ajan toimintoja, pidetään hyvänä kehityssuuntana. Tämä kehitys on kuitenkin hidasta eikä poista tarvetta löytää jo olemassa oleville rakennuksille monipuolisempaa käyttöä, joka tukisi kansalaisyhteiskunnan toimintaa. Ajatuksena tuotiinkin esiin, että esimerkiksi kunnan tai kaupungin hyvinvointisuunnitelman laatimisen yhteydessä voitaisiin miettiä, miten kunta voisi tukea paikallista vapaaehtoistoimintaa tarjoamalla tiloja vapaaehtoisten käyttöön.

Kunnan vapaaehtoistoiminnan toimintaedellytyksiä tukeviksi rakenteiksi tunnistettiin myös kunnissa toimivat vaikuttamistoimielimet, kuten vanhus- ja vammaisneuvosto silloin, kun niissä on edustettuina yhdistyksiä ja kansalaistoimijoita ja kunnassa on mietitty selkeästi niiden rooli osana kunnan asioiden valmistelua. Esiin on kuitenkin tuotu, että erilaisissa vaikuttamistoimielimissä mukana olevat henkilöt kokevat, että niitä ei hyödynnetä riittävästi kunnan asioiden valmistelussa. Lisäksi on tuotu esiin, että eri vaikuttamistoimielimet eivät tee riittävästi yhteistyötä keskenään ja toimielinten välille tulisikin luoda paremmat yhteistyösuhteet.^{141 142}

Kunnille on olemassa erilaista tukimateriaalia, joiden avulla kunnat voivat kehittää yhteistyötä oman alueensa kansalaisoimijoiden kanssa. Esimerkiksi Järjestö 2.0 -hankkeen maakunnallisissa hankkeissa kehitettiin erilaisia kriteerejä ja tarkistuslistoja toimivalle kunta-järjestö –yhteistyölle.¹⁴³ Olemassa on myös muita hyviä esimerkkejä, joiden avulla kunnat voivat kartoittaa ja miettiä oman yhteistyönsä muotoja kansalaistoimijoiden kanssa.¹⁴⁴ Tarvetta voisi kuitenkin olla hyvän kunta-kansalaisyhteiskunta –yhteistyön kokonaisuutta ja eri elementtejä kuvaavalle oppaalle, joista kunnat löytäisivät helposti tiedon yhteistyön rakentamisessa huomioitavista seikoista.

5.3.1.4 Toimintaympäristön muutoksiin vastaaminen edellyttää myös uusia ratkaisuja

Kuten edellä luvussa 3 on todettu, erilaiset toimintaympäristön muutokset, kuten väestön ikääntyminen ja ihmisten ajankäytön muutos, näyttäytyvät kunnissa aktiivisten vapaaehtoisten

¹³⁸ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

¹³⁹ Järjestöbarometri 2020.

¹⁴⁰ <https://www.ihimiset.fi/hanke/pohjois-pohjanmaan-jarjestorakenne-hanke/>

¹⁴¹ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

¹⁴² Ikäohjelman ja demokratiaohjelman työpaja yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta ja osallistumisesta 20.1.2022.

¹⁴³ Innokylä. Järjestö 2.0-Järjestöt mukana muutoksessa. ja *Järjestöystävällinen kunta* (2020)

¹⁴⁴ Esimerkiksi Pohjois-Karjalassa on käytössä järjestö-kuntayhteistyön asiakirja, johon kunta ja järjestöt kirjaavat muun muassa järjestöyhteistyön muodot ja rakenteet, kumppanuustoiminnan sisällön, myönnettävät avustukset ja tuet, järjestöille tarjottavat toimitilat, yhteistyön vuosikellon, järjestöjen osallistumisen hyvinvointityöhön sekä kunnan järjestöyhteyshenkilöt.

ikäntymisenä ja erilaisen kansalaistoiminnan hiipumisen uhkana. Monessa kunnassa mietitäänkin parhaillaan, millä keinoin kunta voisi tukea vapaaehtoistoiminnan kenttää käynnissä olevassa murroksessa. Kuten edellä on selostettu, on kunnille olemassa paljon erilaisia hyväksi todettuja keinoja vapaaehtoistoiminnan kentän tukemiseksi. Toimintaympäristön muutokset ovat kuitenkin kannustaneet kuntia ja niiden alueen kansalaistoimijoita miettimään myös kokonaan uusia toimintatapoja, joilla he voisivat yhdessä vastata esiin tulleisiin haasteisiin. Hankkeen kuntapiloteissa mietitään esimerkiksi erilaisia kunnan ja yhdistysten kumppanuuksia, joiden avulla yhdistystoimijat saisivat tukea hallinnollisten tehtäviensä hoitamiseen, vapaaehtoisten rekrytoimiseen ja kouluttamiseen, ja yhteistyön syventämiseen yrityssektorin kanssa.

Vapaa!-Fri! –hanke selvittää käynnissä olevien kuntapilottien yhteydessä tarkemmin kuntien toiminnan merkitystä paikallisen vapaaehtoistoiminnan tukemisessa. Selvityksessä haetaan vastauksia mm. seuraaviin kysymyksiin: Mikä merkitys toimivalla kunta-kansalaisyhteiskuntayhteistyöllä on kunnan alueella tapahtuvan vapaaehtoistoiminnan edistämisen kannalta? Minkälaiset kunnan rakenteet ja minkälainen kunnan toiminta tukevat toimivan yhteistyön luomista? Miten vapaaehtoistoiminta tukee yhteiskunnan resilienssiä ja kykyä mobilisoida kriiseissä?

Kysymykset:

Onko kunnissa tarvetta kunnan ja kansalaisyhteiskunnan välistä yhteistyötä kokonaisuutena kuvaavalle oppaalle tai muulle koulutusmateriaalille ja mitä materiaalin tulisi sisältää?

Minkälaista tukea ja koulutusta tarvitsette yhdistystoiminnan pyörittämiseen ja oletteko saaneet siihen tukea kunnalta tai muilta toimijoilta?

5.3.2 Hyvinvointialue

Hankkeessa on noussut keskustelun aiheeksi myös hyvinvointialueiden perustamisen vaikutukset vapaaehtoistoimintaan. Erityisesti esiin on noussut huoli siitä, miten yhdistyksille myönnettävät kunta-avustukset tulevat asettumaan hyvinvointialueiden toiminnan alkaessa. Toinen keskeinen huoli liittyy mahdollisten päällekkäisten yhteistyöverkostojen perustamiseen kuntien ja järjestöjen jo olemassa olevien yhteistyökanavien lisäksi. Uusia rakenteita pohdittaessa onkin tärkeää pitää huoli siitä, että vapaaehtoisia ei erotella sen mukaan, onko kyse kunnan tehtäviin linkittyvästä tehtävästä vai hyvinvointialueen tehtäviin kuuluvasta toiminnasta.

Hyvinvointialuevalmisteluun liittyen on tullut myös esiin, että kunnissa on tärkeä olla kokonaiskuva siitä, minkälaista yhteistyötä kunta tekee alueen eri kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa ja miten kansalaistoimijat ovat verkostoituneet kunnan alueella. Tämän kokonaiskuvan luominen auttaa siinä, että hyvinvointialueella ei rakenneta päällekkäisiä verkostoja vapaaehtoistoimijoiden tavoittamiseksi.

Kysymykset:

Minkälaista yhteistyötä kuntien, hyvinvointialueiden ja kansalaistoimijoiden välillä tulisi olla ja missä asioissa?

5.3.3 Vapaaehtoistoimintaa tukevat toimijat ja verkostot

Hankkeessa on kartoitettu minkälaisia vapaaehtoistoimintaan linkittyviä tiedonkulkua ja yhteistyötä tukevia verkostoja Suomessa on olemassa, ja minkälaista tukea erilaiset verkostot haastateltavien toimintaan tarjoavat. Alla on kuvattu omissa luvuissaan vapaaehtoistoiminnan teemoihin keskittyvät verkostot ja alueelliset järjestöjen yhteistyöverkostot.

5.3.2.1 Valikkoverkosto ja valikkoryhmät

Kansalaisareena ry ja sen koordinoima valikkoverkosto nousi esiin keskeisimpänä vapaaehtoistoimijoita tukevana verkostona Suomessa. Kansalaisareena ry on ainoa kaikkien vapaaehtoistoimijoiden edunvalvoja Suomessa. Kansalaisareenan valikkoverkosto koostuu alueellisista ja temaattisista ryhmistä, joihin kuuluu yhteensä yli 1300 järjestöjen, kuntien, seurakuntien ja yritysten vapaaehtoistoiminnan koordinaattoria, muuten vapaaehtoistoiminnan parissa työskentelevää, sekä koordinoivassa roolissa toimivaa vapaaehtoista. Valikkoverkosto jakautuu yhteensä 37 alueelliseen valikkoryhmään ja kahteen teemaryhmään.¹⁴⁵ Joillain alueilla valikkoryhmät ovat erittäin aktiivisia ja niiden puitteissa järjestetään muun muassa koulutusta ja säännöllisiä tapaamisia alueen eri vapaaehtoistoimijoiden kesken ja ryhmän toiminta nähdään keskeisenä alueen eri toimijoiden vuoropuhelun kannalta. Joidenkin hankkeen sidosryhmähaastatteluihin osallistuneiden mukaan oman alueen valikkoryhmän toiminta ei ole kovin koordinoitua eikä sen koeta tuovan omaan työhön lisäarvoa. Alueellisten ryhmien koordinointi tapahtuu vapaaehtois pohjalta paikallisten toimijoiden johdolla. Uusia ryhmiä perustetaan vuosittain.

Valikkoryhmien perustaminen ja toiminta tuotiin esiin hyvänä esimerkkinä siitä, miten kuntaan on saatu luotua yhdessä tekemisen kulttuuri eri vapaaehtoistoimijoiden kesken. Tällöin vapaaehtoiset nähdään monen toimijan yhteisenä voimavarana sen sijaan, että vapaaehtoisten oletetaan sitoutuvan yhden organisaation toimintaan vuosikausiksi. Monet haastateltavat toivat esiin, että kun ihmiset tulevat tutuiksi ja on totuttu yhdessä tekemiseen, myös kilpailuasetelma on poistunut.

Valikkoryhmien tarkoituksena on kehittää myös kuntien ja järjestöjen välistä yhteistyötä. Ryhmät ovat kuitenkin nimenomaan vapaaehtoistoiminnan koordinaattoreiden ryhmiä, eivätkä ne toimi niin sanottuina virallisina kunnan ja järjestöjen välisinä toimieliminä. Vapaaehtoistoiminnan koordinaattorit eivät yleensä ole organisaatiossa sellaisessa asemassa, että he voivat tehdä vapaaehtoistoiminnan ulkopuolisia päätöksiä kunta-järjestö –yhteistyöstä. Alueen vapaaehtoistoiminnan kehittämisen osalta ryhmien on nimenomaan tarkoitus kehittää kunnan ja järjestöjen välistä yhteistyötä, mutta ne eivät sovellu esimerkiksi virallisiksi toimielimiksi.

Kysymykset:

Miten oman alueesi valikkoryhmä toimii suhteessa muihin vapaaehtoistoimintaa tukeviin tahoihin, kuten kuntaan tai alueelliseen verkostoyhdistykseen? Näettekö, että eri toimijoiden välisiä yhteistyösuhteita tulisi kehittää? Miten?

5.3.2.2 Verkostojärjestöt ja järjestöjen neuvottelukunnat

Hankkeessa on käynyt ilmi, että myös erilaisilla alueellisten järjestöjen yhteistyöfoorumeilla, kuten verkostoyhdistyksillä ja erilaisilla järjestöjen neuvottelukunnilla voi olla merkittävä rooli

¹⁴⁵ Kansalaisareena (2022).

vapaaehtoistoimintaa tukevin rakenteina. Nämä toimijat tukevat järjestöjen toimintaa muun muassa tarjoamalla vapaaehtoistoimijoille koulutusta, yhteistyöverkostoja, yhteistä ideointia ja vapaaehtoistoimintaa tukevia kyselyitä. Joidenkin yhteistyöfoorumien toimintaan liittyy myös erillinen vapaaehtoistoiminnan alaverkosto. Järjestöjen yhteistyöfoorumit ja neuvottelukunnat tuovat yhteen alueen järjestöjä ja luovat esimerkiksi yhteyksiä järjestöjen ja maakunnan ja/tai kuntien välille. Järjestöjen yhteistyöfoorumit eivät kuitenkaan toimi kaikki samassa raamissa, vaan niiden toiminnan sisältö ja yhteistyö suhteessa kunnallishallintoon vaihtelee alueittain.

Viime vuosina maakuntiin on perustettu monia uusia yhteistyöfoorumeita ja neuvottelukuntia. Suomen sosiaali- ja terveys SOSTE ry:n julkaisemassa Järjestötieto SOTE-uudistuksessa -raportissa¹⁴⁶ todetaan, että malli uusille yhteistyöelimille on saatu jo pidempään toimineista yhteistyörakenteista. Esimerkiksi Keski-Suomen Järjestöareena, Pohjois-Karjalan järjestöasiain neuvottelukunta JANE sekä Pohjois-Pohjanmaalla toimiva vapaaehtoistoiminnan resurssikeskus VARES saivat alkunsa jo vuonna 2008.¹⁴⁷ Erilaisten verkostojen hyvinä puolina on pidetty yhteisten vapaaehtoistoimintaan liittyvien koulutusten järjestämistä ja erilaisten kyselyiden toteuttamista.

Verkostoyhdistysten roolia on tarkasteltu aikaisemmin myös valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarjassa julkaistussa Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa –raportissa (2020:47). Raportissa todetaan, että verkostoyhdistyksiä tarvitaan, jotta myös pienemmät, vapaaehtois pohjalta toimivat yhdistykset ja vapaat kansalaistoimijat pysyvät elinvoimaisina, vahvistuvat ja uudistuvat. Erityisesti pienet yhdistykset sekä ilman muodollista organisaatiota toimivat kansalaisten yhteenliittymät kaipaavat tukea esimerkiksi avustushakemusten tekoon ja avustusten käytön raportointiin, hallintoon ja taloudenpitoon, yhdistystoiminnan kehittämiseen sekä tarjolla olevien rahoitusmahdollisuuksien selvittämiseen. Raportissa on annettu suositus verkostojärjestöjen roolin jatkoselvittämiseksi, jonka mukaan oikeusministeriön tulisi tehdä selvitys verkostoyhdistysten tilanteesta eri maakunnissa esimerkiksi yhteistyössä verkostojärjestöjen neuvottelukunnan kanssa.¹⁴⁸

Vapaa!-Fri! -hankkeessa on käynnistetty selvitys verkostoyhdistysten roolista vapaaehtoistoiminnan tukemisessa. Selvityksessä etsitään vastauksia mm. seuraaviin kysymyksiin: Mikä on alueellisten verkostojärjestöjen rooli paikallisen vapaaehtoistoiminnan tukemisessa? Miten toimintaympäristön muutokset ovat vaikuttaneet ja tulevat lähivuosina vaikuttamaan verkostojärjestöjen rooliin Suomessa? Miten eri alueilla toimivien verkostojärjestöjen toiminta on rahoitettu ja miten eri alueilla toimivat verkostojärjestöjen edustajat kokevat toimintansa autonomian toteutuvan suhteessa julkisiin avustuksiin, niiden eri lajeihin ja rahoittajan vaatimukseen? Selvitys valmistuu vuoden 2022 aikana.

Kysymykset:

Minkälaista tukea saatte tai toivoisitte saavanne toimintaanne alueenne verkostojärjestöltä tai neuvottelukunnalta?

¹⁴⁶ <https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2020/05/2020-05-SOSTE-julkaisu-Jarjestot-mukana-muutoksessa-Jarjestotieto-sote-uudistuksessa.pdf>, s. 27

¹⁴⁷ Oikeusministeriö (2021). Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto

¹⁴⁸ Ruuskanen P. ym. (2020)

5.3.3 Verkkoalustat vapaaehtoistehtävien löytämiseen

Suomessa on kaksi valtakunnallisesti käytössä olevaa verkkoalustaa, joissa on mahdollista ilmoittaa erilaisia tarjolla olevia vapaaehtoistehtäviä. Alustat ovat nimeltään vapaaehtoistyö.fi ja toimeksi.fi. Näiden lisäksi ainakin Keski-Pohjanmaalla on eViljo -niminen verkkoalusta, joka toimii yhteistyössä toimeksi.fi -verkkoalustan kanssa, mutta ei ole osa sitä.

Valtakunnallinen toimeksi.fi koostuu paikallisista aluepalveluista, joita ovat lappilaiset.fi, ihmiset.fi, varesverkosto.fi, jelli.fi, kaenuulaiset.fi, pohjoissavolaiset.fi, sinneedit.fi, yhdistystori.fi, lähellä.fi, meidänhame.fi, pajathamalaiset.fi, yhdistysinfo.fi, ja uusimaalaiset.fi. Toimeksi.fi -verkkopalvelukokonaisuus on avattu vuoden 2013 alussa. Palvelu on kehitetty usean eri järjestön yhteistyöllä ja sen on rahoittanut Raha-automaattiyhdistys (RAY) ja myöhemmin STEA.

Vuonna 2020 julkaistu uusi Vapaaehtoistyö.fi-palvelu on Kirkkopalvelut ry:n ja Kansalaisareenan yhteistyössä luoma verkkoalusta, joka yhdisti Kansalaisareenan aiemmin ylläpitämän hiiop.100.fi-palvelun ja Kirkkopalvelut ry:n perustaman vanhan Vapaaehtoistyö.fi-palvelun. Uusi Vapaaehtoistyö.fi-alusta luotiin STEA-rahoituksella. Uusi vapaaehtoistyö.fi-verkkoalusta tarjoaa käyttäjille kaksi eri versiota, maksullisen ja maksuttoman. Maksullinen versio tuottaa erilaisia tilastoja, kuten kuvaajia oman paikkakunnan vapaaehtoistoiminnan tilanteesta, ja siitä, minkälaiset vapaaehtoistehtävät ihmisiä alueella kiinnostavat. Lisäksi järjestelmä tuottaa tietoa muun muassa erilaisten tehtävien määristä alueella. Vapaaehtoispaikkojen ilmoittaminen on maksutonta.

Vapaaehtoistehtävien löytämistä helpottava verkkoalusta nähtiin tarpeellisena erityisesti pienempien järjestöjen taholta. Isoilla toimijoilla on käytössä omat kanavansa missä he rekrytoivat uusia vapaaehtoisia ja tämän lisäksi ne voivat hyödyntää edellä mainittuja yhteisiä verkkoalustoja. Vapaaehtoistyö.fi –verkkoalustan kehitystyön yhteydessä on myös keskusteltu mahdollisuudesta avata Toimeksi.fi-järjestelmän ja Vapaaehtoistyö.fi –järjestelmän väliset rajapinnat, mutta toistaiseksi järjestelmien välistä integraatiota ei ole tehty.

Toimeksi.fi –alustalle on mahdollista kerätä myös tietoja alueellisista yhdistyksistä. Tätä toimintoa voitaisiin hyödyntää laajemminkin kunnissa. Esiin on tullut, että monessa kunnassa on haasteena se, miten saadaan kerättyä ajankohtainen tieto kunnissa toimivista järjestöistä. Monessa kunnassa on oma yhdistysrekisteri, jonka ylläpitäminen ja ajan tasalla pitäminen on koettu hankalaksi yhdistysten yhteyshenkilöiden jatkuvasti muuttuvien tietojen vuoksi. Joissain kunnissa hyödynnetään toimeksi-fi –alustaa erillisen yhdistysrekisterin sijasta ja kunnat ovat kannustaneet yhdistyksiä lisäämään tietonsa alustalle esimerkiksi kunta-avustusten hakemisen yhteydessä.

Toimeksi.fi –alustaa ollaan parhaillaan uudistamassa. Tarkoituksena on yhdistää aluepalvelut yhteisen osoitteen Lähellä.fi -palvelukokonaisuuteen. Palveluun voi ilmoittaa avoimien vapaaehtoistehtävien lisäksi tapahtumia, koulutuksia, tekemistä ja muuta tiedotettavaa. Pitkäjänteinen järjestötoimijoiden yhteistyö eri aluepalvelujen välillä jatkuu käyttäjää paremmin palvelevan kokonaisuuden rakentamiseksi. Uuden järjestö- ja kansalaistoimijat yhteen kokoava sivusto valmistuu vuoden 2022 aikana.

Kysymykset:

Mikä edistäisi mainittujen verkkoalustojen käyttöä kunnissa?

6 Lopuksi

Tämän raportin tarkoituksena on ollut rakentaa kokonaiskuva vapaaehtoistoiminnan kenttään kohdistuvista haasteista ja niiden juurisyistä sekä tuoda esiin vapaaehtoistoiminnan erilaisia vaikutuksia yhteiskunnassa. Erilaiset tutkimukset ja selvitykset osoittavat, että vapaaehtoistoiminnan edistämisessä on kysymys monipuolisesta ja monitahoisesta ihmisten hyvinvointia edistävästä toiminnasta. Vapaaehtoistoiminnassa on kyse hyvinvointiyhteiskuntamme tärkeästä tukipilarista. Vapaaehtoistoiminnan kentällä käynnissä olevaan murrokseen ja sen vaikutuksiin tuleekin suhtautua vakavasti. Tietopohjan rakentaminen vapaaehtoistoiminnan haasteiden taustalla olevista ilmiöistä on keskeistä, jotta haasteisiin voidaan etsiä tässä ajassa toimivia ja tulevaisuuden kehityskulkuja huomioivia ratkaisuja.

Aiheen ymmärtämistä kehystävät luvussa 3 selostetut toimintaympäristön muutokset, jotka tuovat vapaaehtoistointaan samanaikaisesti useita erilaisia haasteita. Tärkeää on myös tunnistaa, että vapaaehtoiset ovat moninainen ihmisjoukko. Vapaaehtoiset tulevat erilaisista taustoista ja edustavat eri ikäryhmiä. Näin ollen tarvitaan mukautettuja ratkaisuja, joissa huomioidaan kunkin väestöryhmän erityistarpeet. Vapaaehtoistointa onkin laajaa toimintakenttä, johon osallistuvat ihmiset toimivat mitä erilaisemmissa tehtävissä yhteiskunnan eri sektoreilla. Toiminta voi olla hyvin koordinoitua ja johdettua, tai kyse voi olla virallisten organisaatorakenteiden ulkopuolella tapahtuvasta ihmisten omaehtoisesta toiminnasta. Ratkaisuisissa on näin ollen tärkeää huomioida myös toiminnan erilaiset organisoitumuodot.

Vapaaehtoistoiminnan peruseriaatteet, kuten toiminnan palkattomuus ja sen pohjautuminen ihmisten vapaaseen tahtoon, ovat keskeisiä toiminnan tunnusmerkkejä. Nämä ovat pysyneet muuttumattomina ajan saatossa. Vapaaehtoistointa on kuitenkin myös ajassa muuttuva instituutio ja sen toimintamuodot heijastelevat yhteiskunnan erilaisia ilmiöitä. Tämän vuoksi on tärkeää tarkastella vapaaehtoistointaa tämän hetken toimintaympäristössä ja huomioiden kentällä tapahtuneet muutokset. Tällaisia ovat muun muassa neljännen sektorin syntyminen, verkostojärjestöjen toiminnassa tapahtuneet kehityskulut, erilaisten digitaalisten välineiden hyödyntämismahdollisuudet ja ihmisten ajankäytön muutokset. Kentän tarkastelussa ja ratkaisujen pohdinnassa tulee myös olla avoin sille, että aikaisemmin kentän toimintaa tukemaan tehdyt perustellut ratkaisut eivät välttämättä toimi enää tässä ajassa. Tällaisia viitteitä on saatavissa esimerkiksi työttömyysturvallain sääntelyn osalta.

Vapaaehtoistoiminnan kenttä on moninainen ja sisällöltään rikas, ja niin ovat myös sen toimintaan vaikuttavat tekijät. Esiin tulleet seikat, sekä toimintaa tukevat että sitä haastavat tekijät, liittyvät moniin eri kokonaisuuksiin. Tässä raportissa on nostettu esiin havaintoja liittyen lainsäädäntöön, julkisen hallinnon rakenteisiin, rahoitusinstrumentteihin, paikallistason tukitoimiin, sekä vapaaehtoistointaa organisoivien toimijoiden toimintatapoihin.

Tämän yhteiskunnalle elintärkeän kentän toimintaa voi olla vaikea hahmottaa kokonaisuutena sen moninaisuudesta johtuen. Tämä tuo mukanaan haasteen siitä, että toiminnan merkitystä ja sen yhteiskunnalle tuomaa arvoa ei aina osata huomioida julkisen hallinnon päätöksenteossa. Vapaaehtoistoiminnan yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta ei ole saatavilla riittävästi tutkimusta ja näin ollen kentän arvon ja toiminnan vaikuttavuuden osoittaminen on haastavaa.

Vapaaehtoistoiminnan aseman edistämistä koskevia kehittämistoimenpiteitä arvioitaessa on oleellista pohtia, millaista yhteiskuntaa vapaaehtoistoiminnan avulla halutaan rakentaa. Vapaaehtoistoiminnan vaikutukset eivät rajoitu vain taloudelliseen hyötyyn. Hankkeessa on piirtynyt kuva siitä, että vapaaehtoistoiminnan avulla voidaan rakentaa terveempää, kauniimpaa ja sallivampaa yhteiskuntaa, jossa jokaisella on mahdollisuus osallistua erilaisiin yhteisöihin, ja jossa rikollisuus on vähäistä, syrjäytymisvaarassa olevat ihmiset saavat apua ja yksinäisyyttä on vähemmän.

Mitä tulee hankkeessa tehtyihin alustaviin havaintoihin tarvittavista toimenpiteistä, näyttää siltä, että paljon on vielä tehtävissä kentän aseman edistämiseksi. Keskeistä on, että julkinen hallinto tunnistaa ja tunnustaa vapaaehtoistoiminnan yhteiskunnallisen merkityksen ja antaa toiminnan turvaamiselle painoarvoa julkisessa päätöksenteossa. Tärkeää on myös ymmärtää vapaaehtoistoiminnan koordinaation ja johtamisen merkitys vapaaehtoistoiminnan jatkuvuuden edellytyksenä. Julkisen hallinnon ajattelun muuttaminen edellyttää ainakin virkahenkilöstön kansalaisyhteiskunnan toimintaa koskevan osaamisen kehittämistä. Lisäksi tärkeää on luoda entistä enemmän kohtaamisen paikkoja, joissa julkisen hallinnon edustajat ja kansalaistoimijat kohtaavat yhteisissä keskusteluissa keskinäisen luottamuksen synnyttämiseksi. Tärkeää on myös jatkossa varmistaa, että julkinen hallinto seuraa vapaaehtoistoiminnan kentällä tapahtuvia muutoksia säännöllisin väliajoin, kuten tähän mennessä on tehty.

Vapaaehtoistoiminta tulisi nähdä suuremmassa määrin yhteiskuntamme merkittäväksi voimavaraksi, jota on mahdollista hyödyntää strategisemmin erilaisissa yhteiskunnan toiminnoissa. Tämä edellyttää ensinnäkin sitä, että vapaaehtoistoiminta ja sen rooli tunnistetaan erilaisia palveluja suunniteltaessa, ja että vapaaehtoistoimijat kutsutaan mukaan kehittämistyöhön. Näin onkin menetelty onnistuneesti joissain Suomen kunnissa. Myös CEV:in julkilausumassa tunnistetaan vapaaehtoistoiminnan hyödyntämätön potentiaali. Lausuman mukaan vapaaehtoisten osallistumista ja toiminnan laajuutta tulisi parantaa, ja kaikenikäisten ja -taustaisten ihmisten vapaaehtoistoiminnan mahdollisuuksia tulisi tutkia ja toteuttaa innovatiivisissa ja joustavissa puitteissa uusien toimintamahdollisuuksien löytämiseksi.¹⁴⁹

Kuten raportissa on tuotu esiin, voi julkinen hallinto tukea kentän toimintaa myös erilaisten kumppanuuksien avulla. Eryteisesti kunnilla on tärkeä rooli kumppanuuksien luomisessa kansalaistoimijoiden kanssa. Hyvien yhteistyön muotojen luominen kuntien ja vapaaehtoistoimijoiden välille on osoittautunut olevan toimiva tapa vapaaehtoistoiminnan kentän tukemisessa, ja yhteistyön syventämisessä ja kehittämisessä nähdäänkin suuri potentiaali. Erilaisia kuntien toimivia menettelytapoja tulisikin levittää laajemmin muihin kuntiin ja myös tuleville hyvinvointialueille.

Kuten on käynyt ilmi, yhdistyksille ei ole säännönmukaisesti tarjolla vastaavaa tukea kuin esimerkiksi yrityksille on. Tämä onkin yksi iso kokonaisuus, jota olisi tärkeä selvittää vielä tarkemmin esimerkiksi tarkastelemalla kuntien ja verkostoyhdistysten mahdollisuuksia tukea vapaaehtoistoimijoita niiden hallinnollisen taakan keventämisessä erilaisten koulutusten, rahoitushakuosaamisen kehittämisen ja muiden tukimuotojen avulla. Julkisen hallinnon toimia mietittäessä on kuitenkin tärkeä muistaa, että julkisen hallinnon roolin tulee rajoittua vapaaehtoistoiminnan toimintaedellytysten

¹⁴⁹ Blueprint for European Volunteering 2030

turvaamiseen, ei sen tarkempien sisältöjen sanelemiseen tai ihmisten ohjaamiseen tietynlaiseen toimintaan.

Loppujen lopuksi vapaaehtoistoiminnan houkuttelevuus ja vapaaehtoisten sitoutuminen tiivistyy kuitenkin siihen, kuinka houkuttelevaa toiminta ruohonjuuritasolla on. Muiden rakenteiden tarkoituksena on tukea vapaan kansalaistoiminnan toimintamahdollisuuksia. Käynnissä oleva vapaaehtoistoiminnan murros haastaakin voimakkaasti myös vapaaehtoistoimintaa koordinoivia tahoja uudistamaan toimintaansa, jotta uusia vapaaehtoisia löydetään ja pystytään sitouttamaan toimintaan. Kyse on koko Suomea koskevasta haasteesta, johon vastaamiseksi tarvitaan valtakunnallista tietoa parhaista käytännöistä. Tärkeää on myös miettiä, miten parhaat käytännöt ja kokemukset saadaan jalkautettua kentälle. Vapaaehtoistoiminnan tukemisessa onkin mukana useita eri tahoja ja erilaisia verkostoja, joiden tehtävät vaihtelevat alueittain. Hyödyllistä voisi olla myös eri valtakunnan tasolla ja alue- ja paikallistasolla toimivien tahojen välisten yhteistyösuhteiden kirkastaminen ja erilaisten yhteistyömahdollisuuksien kartoittaminen.

Lähteet

Center for European Volunteering (2021). *Blueprint for European Volunteering 2030*. https://www.europeanvolunteercentre.org/files/ugd/3ec99c_e95bd35b30014ed0969220cb00f39b32.pdf.

Fields Marion (2021). *Kenen harteilla on vapaaehtoistoiminnan tulevaisuus Suomessa?* Artikkel. https://www.ok-sivis.fi/media/kenen_harteilla_on_vapaaehtoistoiminnan_tulevaisuus_suomessa_opintokeskus_sivis.pdf.

Fields Marion (2021). *Vapaaehtoistyön tulevaisuuskuvia*. Esitys. https://kansalaisareena.fi/wp-content/uploads/2021/06/Vapaaehtoistyön_Tulevaisuuskuvia_Fields_25052021.pdf.

Grönlund, H., & Mäenpää, P. (2021). Viisas kaupunki rakentuu ihmislähtöisyydelle, yhteistyölle ja kaupunkilaisten osallistumiselle: Case Helsinki-apu ja yhteisöllinen resilienssi. teoksessa *Kaupungit murroksessa: Kaupunkitutkijoiden puheenvuoroja tulevaisuuden kaupungeille* (Sivut 26-31). (Helsingin kaupungin keskushallinnon julkaisu; Nro 2021:3). Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia. <https://www.hel.fi/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/kaupunkisymposium-gronlund-maenpaa>.

Haikari Janne (2020). Järjestötieto Sote-uudistuksessa, Tarpeet, tietovarannot ja tiedontuotannon kehittämisen suuntaviivat, <https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2020/05/2020-05-SOSTE-julkaisu-Jarjestot-mukana-muutoksessa-Jarjestotieto-sote-uudistuksessa.pdf>.

Helsingin yliopisto. *Lähiöiden yhteisöllinen resilienssi ja sen segregatio - miten kansalaisyhteiskunta kannattelee paikallisyhteisöjä koronavaiheissa ja mitä opimme siitä seuraavia kriisejä varten?* Hankesivu. <https://researchportal.helsinki.fi/projects/community-resilience-and-its-segregation-in-the-neighborhoods-of->.

- Hirvonen S. ja Puolitaival S. (2019). *Vapaaehtoistoiminnan arvo*. Kansalaisareenan julkaisuja 2/2019. https://kansalaisareena.fi/wp-content/uploads/2019/12/Vapaaehtoistoiminnan_arvo_PageView_WEB.pdf.
- Inarin kunta. Internet-sivu. <https://www.inari.fi/fi/osallistuminen/yhdistykset-ja-yhteisot/avustukset-yhdistyksille-yhteisoille-ja-muille-toimijoille.html>. Luettu 8.2.2022.
- Innokylä. *Järjestö 2.0-Järjestöt mukana muutoksessa*. Esite. <https://innokyla.fi/fi/kokonaisuus/jarjesto-20-jarjestot-mukana-muutoksessa/toimintamallit>
- Kansalaisareena (2018). *Erätauko-dialogi kolmannen ja neljännen sektorin vapaaehtoistoiminnan eroista ja yhtäläisyyksistä*. Tiedote. <https://kansalaisareena.fi/eratauko-dialogi-kolmannen-ja-neljannen-sektorin-vapaaehtoistoiminnan-eroista-ja-yhtalaisyyksista/>. Luettu 8.2.2022.
- Kansalaisareena (2022). Verkkosivu. <https://kansalaisareena.fi/>. Luettu 8.2.2022.
- Karjala S. & Lumiaro H. (2021): *Tarttuva kansalaistoiminta - merkityksellistä toimintaa yli sukupolvien*. Opinnäytetyö. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2021061215849>.
- Kuikka Meeri (2019), *Voimaannuttava vapaaehtoistoiminta*. Esitys. <https://kansalaisareena.fi/wp-content/uploads/2019/07/Voimaannuttava-vapaaehtoistoiminta-Meeri-Kuikka-Lapin-yliopisto.pdf>.
- Mäenpää P. & Faehnle M. (2021)). *4. sektori – Kuinka kaupunkiaktivismi haastaa hallinnon, muuttaa markkinat ja laajentaa demokratiaa*. Vastapaino.
- OECD (2021). *Civic Space Scan of Finland*. OECD Public Governance Reviews. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/f9e971bd-en.pdf?expires=1644314511&id=id&accname=oid048242&checksum=D6E24D8A8357783B10F40567E49E6241>.
- Oikeusministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö (2022). *Työpaja yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta ja osallistumisesta 20.1.2022*. Yhteenvedo. <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM011:00/2021>.
- Oikeusministeriö (2021). *Vapaa!-Fri! –hankeen Erätauko-keskustelu digiloikan tuomista muutoksista 8.6.2021*. Yhteenvedo. <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM011:00/2021>.
- Oikeusministeriö (2021). *Järjestöjen näkökulmaa esiin tuova työpaja kuntien ja kansalaisyhteiskunnan välisestä yhteistyöstä ja sen tulevaisuudesta 14.9.2021*. Yhteenvedo. <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM011:00/2021>.
- Oikeusministeriö (2021). *Kokemusraati vapaaehtoistoiminnan merkityksestä kaksisuuntaisen kotoutumisen kannalta*. Yhteenvedo. <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM011:00/2021>.
- Oikeusministeriö (2021). *Nuorten näkökulman selvittäminen vapaaehtoistoimintaan osallistumisen vaikutuksista yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen 18.11.2021*. Yhteenvedo. <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM011:00/2021>
- Oikeusministeriö (2021). *Vapaa!-Fri! –hankeen sidosryhmähaastatteluiden yhteenvedo*. <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM011:00/2021>.

Oikeusministeriö (2016). *Yleishyödyllisten yhteisöjen verotus*. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 27/2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-520-1>

Opetus- ja kulttuuriministeriö ja työ – ja elinkeinoministeriö. *Osaamisen tunnistamisen työryhmä*. Hankesivu. <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=OKM044:00/2021>.

Peltosalmi Juha; Eronen Anne, Haikari Janne, Laukkarinen Matti, Litmanen Tapio, Londén Pia, Ruuskanen Petri (2020). *Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä, Järjestöbarometri 2020*

Pohjois-Pohjanmaan järjestö rakenne –hanke. Hankesivu. <https://www.ihimiset.fi/hanke/pohjois-pohjanmaan-jarjestorakenne-hanke/>.

Rikksentorjuntaneuvosto. Hyvät käytännöt: naapuriapu. Internet-sivu. <https://rikksentorjunta.fi/naapuriapu>. Luettu 8.2.2022.

Ruuskanen, Petri; Jousilahti, Julia; Faehnle, Maija; Kuusikko, Kirsi; Kuittinen, Outi; Virtanen, Johanna; Strömberg, Lisbeth (2020). *Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa*, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:47. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-918-9>

Salomaa Sinikka (2009). *Vapaaehtoistoiminta sosiaaliviraston palveluiden tukena Länsi-Helsingissä?* Opinnäytetyö. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-200911306539>.

Siikasmaa L.; Hagman H.; Kurela J.; Repo K.; *Osallistuvalla rahoituksella uusia osallistumisen muotoja –hankkeen loppuraportti. Tampereen kaupungin ja Tuusulan kunnan yhteishanke*. https://www.tampere.fi/tiedostot/o/DiEJOTzVD/Osallistuva_rahoitus_loppuraportti_Final_saavutettava.pdf.

Sipola Merja (2019). *Vapaaehtoistoimintaan osallistuminen suomalaisessa yhteiskunnassa*. Pro Gradu-tutkielma. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201907023129>

Sosiaali- ja terveysministeriö (2022). *lääkäiden toimintakyvyn edistäminen – raportti vanhusneuvostoille kohdennetun kyselyn tuloksista*. Yhteenveto.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2020). *Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030: Tavoitteena ikäkyvykäs Suomi*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 202:31. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-6865-3>.

Taloustutkimus Oy (2021). *Vapaaehtoistyön tekeminen Suomessa*. Tutkimusraportti 18.5.2021. https://kansalaisareena.fi/wp-content/uploads/2021/05/Vapaaehtoistyö_tutkimusraportti_2021.pdf.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. *Järjestöpositiivinen kunta on hyvinvoinnin voittaja*. Esite. Luettu 8.2.2022. <https://thl.fi/documents/966696/1449811/J%C3%A4rjest%C3%B6positiivinen-kunta-on-hyvinvoinnin-voittaja.pdf-correctedByPAVE.pdf/02b72e6e-06c3-48c6-b10f-c92dca756eb7>.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (2021). *Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kuntajohdossa – TEA 2021*. Tilastoraportti 41/2021. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021112456709>.

Tilastokeskus (2021). *Väestö rakenne 2020. Ulkomaalaistaustainen väestö*. https://www.stat.fi/til/vaerak/2020/02/vaerak_2020_02_2021-05-28_fi.pdf. Luettu 8.2.2022.

Valliluoto, S. (2014). *Vapaaehtoistoiminnan mahdollisuuksista ja esteistä*. Kilpailu- ja kuluttajaviraston selvityksiä 4/2014. [urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2986](https://nbn.fi/fsd:T-FSD2986).

Valtioneuvoston kanslia (2019). *Ikääntymisraportti. kokonaisarvio ikääntymisen vaikutuksista ja varautumisen riittävydestä*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1/2009. https://vnk.fi/documents/10616/622958/J0109_Ik%C3%A4%C3%A4ntymisraportti.pdf/a316a9d5-9fbc-46b8-8ad2-496477b9624a?version=1.0.

Valtiovarainministeriö (2021). Järjestöjä koskevat valtionavustuskäytännöt. Ehdotukset niiden kehittämiseksi ja yhdenmukaistamiseksi. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2021:27. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163145/VM_2021_27.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Valtiovarainministeriö (2015). *Vapaaehtoistyö, talkootyö, naapuriapu - kaikki käy. Vapaaehtoistoiminnan koordinaatiota ja toimintaedellytysten kehittämistä selvittävän työryhmän loppuraportti*. Valtiovarainministeriön raportti – 39/2015. https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/12917e08-abc8-416f-a7e0-6f6e675f85df/ca4118d6-c8b3-44c8-9ba7-0c4b4ce7d73d/JULKAISU_20160406111500.PDF.

Valtiovarainministeriö. *Valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointihanke*. Hankesivu. VM212:00/2018

Vapaaehtoistyö.fi. Blogikirjoitus. *Vapaaehtoistoiminnalla vaikutetaan omaan elämään ja ympäröivään yhteiskuntaan*. Luettu 28.3.2022. <https://vapaaehtoistyö.fi/fi/experiences/vapaaehtoistoiminnalla-vaikutetaan-omaan-elamaan-ja-ymparoiivaan-yhteiskuntaan>.

Varsinais- Suomen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämissuunnitelma, Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työryhmä/järjestöprojektiryhmä, *Järjestöystävällinen kunta*. Esite. Luettu 8.2.2022. <https://vshyvinvointialue.fi/content/uploads/2021/02/JA%CC%88RJESTO%CC%88YSTA%CC%88VA%CC%88LLINEN-KUNTA.pdf>.

Ympäristöministeriö, yhteishallintolain uudistus (YM003:00/2021), hankesivu. <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=YM003:00/2021>.

Lainsäädäntö:

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi työttömyysturvalain muuttamisesta ja työmarkkinatuesta annetun lain muuttamisesta (HE 88/1997 vp)

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vuoden tuloveroasteikosta ja laeiksi tuloverolain sekä perintö- ja lahjaverolain 7 a §:n muuttamisesta (HE 124/2018 vp)

Hallituksen esitys eduskunnalle potilasvakuutuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 298/2018 vp)

Hallituksen esitys eduskunnalle rahankeräyslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 214/2018 vp)

Kuntalaki (410/2015)